

de Sportwereld

NUMMER 59

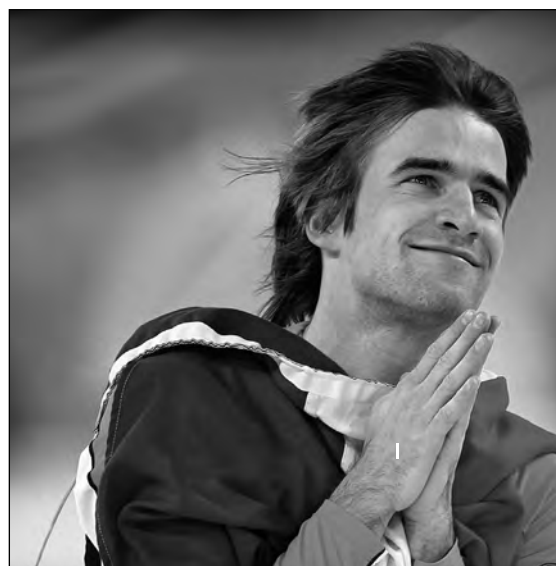
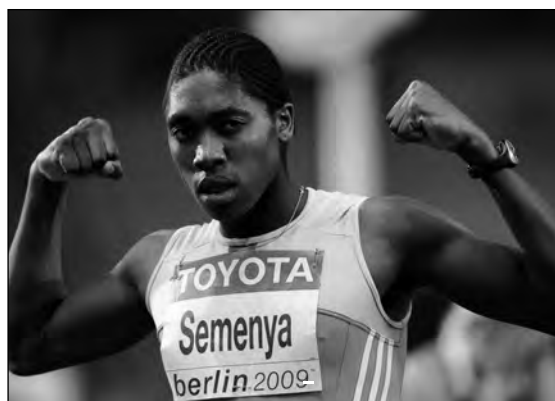
Voorjaar 2011

BART JUNGSMANN
en de sportredactie van de Volkskrant

DE SPORTCANON

De sportgeschiedenis van Nederland

Golf en de Olympische Spelen
De geschiedenis van de seksetest
The International society of Olympic Historians

Inhoud 59

In dit nummer

Golf op de Olympische Spelen van Berlijn 1936?	3
De geschiedenis van de seksetest	7
Gepland geluk, het levensverhaal van Mark Tuitert	13
The International Society of Olympic Historians	16
Lawntennis in Nederland	20
Le petit Javanais	23
Biografie Bert Hulleman	25
De canon van de sport	28
Juryrapport Nico Scheepmaker Beker	30
Publicaties	32
Afscheid Peter Los	35

Redactioneel

Max Dohle

Sportgeschiedenis, wat heb je eraan? In Nederland is een handjevol wetenschappers bezig op dit vakgebied. Ze worden niet heel serieus genomen in de academische wereld. De onderzoekers worden ook al niet al te serieus genomen door hun eigen achterban: de sporters. Die kijken vanzelfsprekend niet achterom. Ze kijken vooruit naar de wedstrijd van komende zondag. Naar de slotwedstrijden van het seizoen.

Dan zijn er nogal wat sportjournalisten die aan sportgeschiedenis doen. Met alle gevolgen van dien. Ze hebben in hun opleiding niet geleerd kritisch naar de wereld te kijken. Ze zijn sportliefhebbers en hebben onvoldoende distantie tot het onderwerp van hun onderzoek. Ze zijn enthousiast tot het bittere eind en tegen beter weten in. Als we niet gewonnen hebben waren we toch de besten.

Er zijn, en dat is een schrale troost, nog wel wat onderzoekers die in de luwte van het vakgebied en ongetwijfeld met tijdelijke contracten goed werk verrichten met oplages van publicaties die vergelijkbaar zijn met de oplage van een dichtbundel. Een sporthistorisch tijdschrift heeft 100 abonnees, en 14 vergeten steeds maar weer het abonnement op te zeggen.

Toch levert sportgeschiedenis ook veel moois op. Biografieën van sporters die we al lang vergeten zijn zoals de biografie van hardloper Louwe Huizinga door Job van Schaik: het Groningse looptalent en de kwaai echtgenoot. Of Spartacus van Erik Brouwer over de Joodse olympiërs zoals de turner Emanuel Brouwer. Boeken om te blijven herlezen.

De sport heeft nu zelfs een canon gekregen. Maar het ontbreken van sport in de Canon van Nederland spreekt meer boekdelen. Frits van Oostrom vroeg zich hardop af of je per se moet weten wie Johan Crujff is. Hij heeft gelijk, zonder Crujff word je veel gelukkiger. "Je kunt wel zien dat Crujff heel beroemd is," zei mijn zootje van acht bij het inplakken van zijn voetbalplaatjes. Hij heeft er geen canon voor nodig.

Ik zet de zaken maar eens op scherp. Net als Bert Hulleman in dit nummer van de Sportwereld doet. We zijn somber gestemd. Maar we wachten natuurlijk ook met spanning op uw visie op de stelling dat sportgeschiedenis een marginaal fenomeen is.

WWW.SPORTBOEK.NL
modern antiquariaat
over ons | home | bestellen | betalingsvoorwaarden | links

Het adres voor nieuwe & 2e hands sportboeken en sport DVD's

WWW.SPORTBOEK.NL is een verzend-antiquariaat en handelt in tweedehands sportboeken, een initiatief van sportjournalist Mark Grijsbach.

WWW.SPORTBOEK.NL biedt u tevens een ZOEKSERVICE aan. Als u al tijden speurt naar één of meerdere boeken, stuur dan een e-mail naar info@sportboek.nl en wij gaan vrijblijvend voor u op pad

Ook bestaat de mogelijkheid om NIEUWE BOEKEN te bestellen via www.sportboek.nl. Zowel Nederlands- als buitenlandstalige uitgaven

De beste sportboekwinkel voor Nederland en België!

Golf op de Olympische Spelen van Berlijn 1936?

Ab Bloemendaal

Het antwoord daarop kan eenvoudig zijn, sinds 1904 in St. Louis – Missouri is golf nooit meer onderdeel geweest van de Olympische Spelen. Pas op de Spelen van 2016 in Brazilië zal golf weer op de agenda staan. Toch leek het er even op dat golf nota bene op de Spelen van 1936, in de altijd openhartige Engelse pers botweg *The Nazi Games* genoemd, ook aan de orde geweest zou zijn. Mij kwam een pamflet in handen met de intrigerende titel:

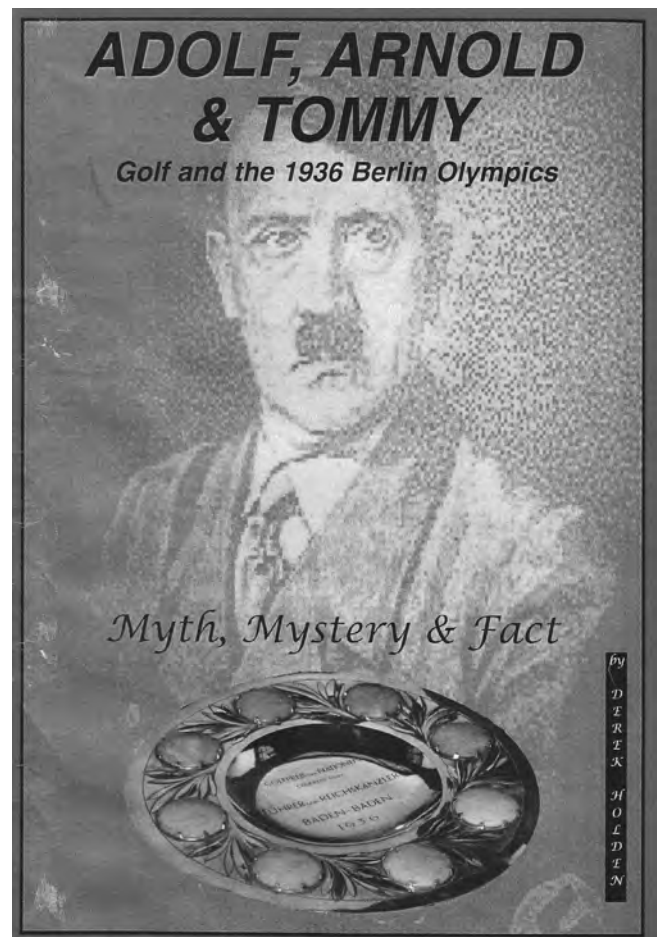
ADOLF, ARNOLD & TOMMY. Myth, Mystery and Fact. Golf and the 1936 Berlin Olympic Games.¹

Op de achtergrond van de kleurige voorpagina het duistere hoofd van Hitler. Genoeg voor de ware sporthistoricus om rechtop te gaan zitten. Hoeveel, of liever hoe *weinig* wisten we eigenlijk van dat onderwerp. Natuurlijk weet iedereen die zich met sportgeschiedenis bezig houdt, dat golf in Berlijn 1936 geen onderdeel uitmaakte van het rostrum. Dus, wat was dat Myth and Mystery? De laatste persoon die we met golf zouden verbinden was wel Adolf. De man nam geen alcohol tot zich en dat alleen zou al genoeg geweest zijn hem de toegang tot een clubhuis te ontzeggen. Dus vanwaar deze publicatie.

Sinds ik dat pamflet in handen kreeg, ben ik bezig geweest verder gegevens daarover te achterhalen, maar er was nauwelijks iets te vinden. Niet zo verwonderlijk want de ontwikkelingen na 1936 in Europa nodigden niet bepaald uit tot een plaats in de collectieve Europese herinneringen. Toch, het feit alleen dat er een verbinding had bestaan tussen de Olympische Spelen van Berlijn 1936 en golf was voldoende om verder te graven. Het volgende verhaal moet wel noodzakelijkerwijs geplaatst worden in het historisch perspectief van wat er overigens rondom de Spelen van Berlijn 1936 plaatsvond.

De Spelen van Berlijn 1936: een politiek shownummer

Er zijn al weer 75 jaar verlopen sinds de Spelen van Berlijn en het kan dus nodig zijn nog eens het klimaat te schetsen van die volkomen verpolitiekte Spelen van 1936. Berlijn was al eerder gekozen voor de

Spelen van 1916 maar die konden uiteraard niet plaats vinden door de eerste wereldoorlog. In 1931 besloot het Olympisch Comité dat er genoeg tijd was verlopen om Berlijn weer een kans te geven voor de Spelen. Die keuze zou weinig jaren later leiden tot internationale protesten.

Vanaf 1933 wilde het nieuwe Duitse regime namelijk uitsluitend 'Arische' deelnemers toelaten. Iets dat in de deelnemende landen zo slecht viel dat over deelname nog eens moest worden nagedacht. Deelnemers uitsluiten om racistische redenen riep in menig land protesten op. Merkwaardig genoeg speelde de Verenigde Staten daarbij een dubbele rol. Er bestond daar wel degelijk de vraag of zwarte atleten nu wel de VS konden vertegenwoordigen. De scheiding tussen Noord en Zuid was daar nog relatief kort opgeheven en in het openbare leven waren zwarten nog altijd

tweede klas burgers. Segregatie was nog algemeen in grote delen van het openbare leven in de VS.

Na het nodige delibereren besloot de *Reichssportführer*, Kapitän Hans von Tschammer und Osten (1887 – 1943) en de Duitse NOC-president dat enkele niet-arische deelnemers toegelaten zouden worden. De VS zou een minderheid zwarte atleten laten deelnemen. Dit alles ondanks van de idealen van de goede Baron de Coubertin (1863 – 1937) Pikant detail daarbij was, dat de chef van de Duitse Olympische deelname, Carl Dieb, in een volledig Joodse familie was getrouwd. Met enig manoeuvreren kon de ervaren sportman voor de organisatie behouden blijven. De Olympische Spelen kenden altijd al een tendens van belangen naast de sport, in de vroege jaren alleen al om de financiën rond te krijgen. Ook gevoelens van nationale trots speelden uiteraard ook hun rol en ook Amsterdam 1928 was daar geen uitzondering op. In het algemeen waren Olympische Spelen voor een land een krachtig middel zich breed te profileren met alle zakelijk belangen. Duitsland zou dat in 1936 op zijn eigen wijze ge- of beter misbruiken. Massale militaire demonstraties, hakenkruisvlaggen overal en een algemene atmosfeer van macht en niet het minst ook intimidatie.

Al een jaar eerder had de beroemde cineaste Leni Riefenstahl (1902 – 2003) de meer dan spectaculaire film *Triumph des Willens* gemaakt. Een apotheose van de vitaliteit van het nieuwe Duitsland die weinig te raden liet over zijn ambities. De Olympische Spelen van Berlijn zouden tot showcase worden van die ambities. Na de Spelen zou Riefenstahl nog een vier uur durende film maken van elk detail van de Spelen van 1936: *Olympia*.

Hoewel De Coubertin en zijn comité met strakke hand toezagen op het behoud van het ware amateurkarakter van de Spelen, zouden politieke en nationale belangen altijd hun aandeel blijven houden zoals in de jaren na WO II steeds duidelijker te zien zou zijn.

Toch bleven de deelnemers nog lang werkelijke amateurs, totdat - vooral in de jaren van de koude oorlog - de atleten uit de Oostzone voornamelijk werden genomen uit de trainingskampen van de militaire opleidingsinstituten. Uiteindelijk, zou vanaf 1970 het amateurisme geleidelijk geheel verdwijnen. In de jaren dertig echter waren deelnemers nog ware amateurs.

Wat de Spelen van Berlijn zo uitzonderlijk maakte, was dat het gastland Duitsland, ze zo openlijk gebruikte om op niet mis te verstane wijze zijn macht ten toon te spreiden, en zijn ambities openlijk te demonstreren.

Owens

Hoe weinig de atleten zelf de rassenspolitiek serieus namen, mag blijken uit de manier waarop Jesse Owens het verspringen zou winnen. Owens kon dat alleen maar doen nadat hij door zijn grootste concurrent, Lutz Long was gecoacht over het aanpassen van zijn afsprong. Long had Owens aangetroffen in een wat gedeprimeerde toestand. Owens' twee proefsprongen waren afgekeurd en hij had dus nog maar één poging over. Long adviseerde Owens de afzet te nemen vanaf een tiental centimeters achter de standaard lijn. Hij wees Owens er op dat hij lengte genoeg had om zich dat te kunnen veroorloven. Owens volgde dat advies en zou met een sprong van 8.06 m de gouden medaille winnen. Lutz Long zelf werd tweede met 7.87 m.² Sprekend over ras-vooringenomenheid zei Owens zelf in een interview, dat hij zich als zwarte in Duitsland vrijer had gevoeld dan in zijn eigen land de VS. Daar waren cafés en openbare gelegenheden off limits voor hem. En, zo voegde hij toe, ja, de Führer had hem niet de hand geschud, maar dat had ook later President Roosevelt niet.³

Politiek zou in het verloop van de 20ste eeuw niet de enige zijdelingse activiteit van de Spelen blijven. De organisatie van de Spelen zou steeds meer in de handen komen van hen die voornamelijk zakelijk geïnteresseerd waren: de Spelen als platform voor groots opgezette commerciële activiteiten. Thans is het punt zelfs bereikt waar het schema van de activiteiten wordt bepaald door de prime time van de Amerikaanse tv-maatschappijen. De voornaamste, zeg de voor de VS aantrekkelijkste, onderdelen worden afgewikkeld volgens het uitzendschema van de duurste reclameseconden. Olympische Spelen zijn tot een cash cow geworden voor de tv en een wereldplatform voor de sponsors. De Olympische Spelen van Atlanta – Georgia in 1996 zullen daarom voor altijd het label Coca Cola-spielen behouden.

En Golf ...?

Intussen kan de vraag opkomen wat dit allemaal te doen had met al dan niet golf op de Olympische Spelen van Berlijn. In zijn wens de Spelen op een internationaal ook prestigieus niveau te brengen, stelde de *Reichssportführer* – de officiële minister voor sport benoemd door de *Führer und Reichskanzler* himself - voor om ook golf als onderdeel op te nemen.

De NSO in vergadering bijeen. Uit: D. Pouw (1999). *50 Jaar nationaal sportbeleid: van vorming buiten schoolverband tot breedtesport*. Tilburg: Tilburg University Press

Sporten hebben altijd hun eigen pikorde gekend, maar wel met per land een eigen voorkeur. Atletiek en turnen hadden in Duitsland een hoge plaats, wat zichtbaar werd in de Duitse deelname. Golf had in Duitsland vooral een hoog prestigegehalte. Dat sprak ook de *Führer* wel aan. Maar golf onderdeel van de Spelen maken was uiteraard uitgesloten. De deelnemende sporten waren in 1931 al bepaald.

In de Spelen van Berlijn kregen vooral de typisch fysieke sporten veel aandacht, geheel in de geest van de Duitse voorkeur voor de nieuwe *Körper Kultur* als gepropageerd door de nazi's. Toch had het prestige dat golf meebracht als favoriete sport van de adel en de upper classes – het merendeel van de clubs had een Hertog of Graaf als stichter - zo zijn eigen aantrekkingskracht voor het nieuwe Duitsland. Dat golf in Groot Brittannië en de VS inmiddels een zeer algemene sport was geworden, deed niets om het enthousiasme van de Sportführer te dempen. Als golf dan al geen *onderdeel* kon zijn van de Spelen, dan zou het in elk geval aan de Spelen *gekoppeld* kunnen worden.

De *Reichskanzler* – Hitler dus - had al spoedig na zijn aantreden in 1933, de *Reichssportführer* aangesteld die als president over alle sportbonden zou fungeren, ook golf. Vanuit zijn kantoor werd de voorzitter van het *Deutsche Golf Verband* (DGV) aangesteld, in dit geval Dr. Karl Henkell, erfgenaam van het Duitse wijnhuis waarvan "Henkell Trocken" wereld beroemd was. Henkell diende iets te bedenken zodat voor altijd golf als onderdeel van Berlijn 1936 gezien zou worden. Het toernooi diende als naam *Der Große Preis der Nationen* te voeren en moest plaats vinden onmiddellijk na de Spelen.⁴

In zijn boek *Golf and the Olympic Games* schrijft George Janneau daarover: 'Het is moeilijk dat toernooi in de golfgeschiedenis te plaatsen. Duitsland had geen golftraditie, geen kampioenen en slechts een kleine vijftig golfbanen.' Hij verbaasde zich over de opdringerigheid waarmee de Duitse Olympische organisatie tóch een toernooi gekoppeld aan de Olympische Spelen wenste te zien.⁵ Het moet, aldus Janneau, het – veronderstelde – prestige van golf geweest zijn.

Baden Baden 1936: Große Preis der Nationen.

Voor internationale contacten kon Henkell kon terugvallen op zijn zakelijke en politieke netwerk waarover hij ook in de Verenigde Staten kon beschikken dank zij het bezit van een groot aantal wijngaarden. Hij kende daar ook vele van de vooraanstaande figuren uit de golfwereld. Men gaf hem zelfs goede hoop dat ook de VS deel zouden nemen. Na zijn terugkomst werden er zesendertig invitaties verzonden.

Intussen echter was in opdracht van het sportministerie aan alle golfclubs de mededeling uitgegaan dat aan niet-arische leden het lidmaatschap ontzegd diende te worden. Dit viel bijzonder slecht en in zeer veel landen en ontstond er een heftige discussie of deelnemen wel kón. Het moet gezegd worden dat ook de Duitse golfclubs daar heftig tegen protesteerden (tot in 1936 waren er nog Joodse leden in meerdere golfclubs).

Uiteindelijk zouden zes landen deelnemen: Frankrijk, Engeland, Italië, Tsjecho-Slowakije, Hongarije en...Nederland. Achtentwintig andere landen wensten niet deel te nemen. Deelname van Frankrijk en Engeland ging niet zonder protest in eigen omgeving. Wellicht in de – naïeve – gedachte dat sport gedachtig de Coubertins idealen, buiten de politiek moest blijven. Misschien ook in de illusie, dat juist door deel te nemen nog enige invloed kon worden uitgeoefend. Illusie inderdaad. *Kristallnacht* 1938 moest nog komen. Alles bijeen waren die weigeringen niet precies wat de *Reichskanzler* in gedachten had gehad.

Hitler had kennelijk hoge verwachtingen van zijn Duitse deelnemers. Hij had persoonlijk een trofee laten maken door de beroemde Berlijnse goudsmid Emil Lettré. Een verguld zilveren schaal van liefs 36 cm doorsnee met daarin acht barnstenen schijven van ieder zes centimeter. Dit laatste omdat barnsteen een typisch nordische component gaf aan de trofee. Prominent in het midden de inscriptie dat hij werd aangeboden door de *Führer und Reichskanzler*. Het kan zijn dat hij in gedachten had de prijs zelf te overhandigen als de Duitse equipe zou winnen.

Het toernooi zou over twee dagen en vier maal achttien holes worden gespeeld en het totaal resultaat van de spelers zou de winnaar bepalen. *De English Golf Union* (EGU) werd vertegenwoordigd door Arnold Bentley (niet de automaker) een vroegere *captain* van de *Royal and Ancient* (St. Andrews) en Tommy Thirsk, meervoudig Brits kampioen. Het Duitse team bestond uit de negentienjarige Leonard von Beckerath en Carl Alexander Helmers.

Een verdampde illusie

Na de eerste dag van 36 holes, stond tot ieders niet geringe verbazing het Duitse team vijf slagen voor op het Engelse en zeven op het Nederlandse. Het Franse team lag tien slagen achter. Een Duitse overwinning leek verre van denkbeeldig. In de volgende rondes kwamen de Engelsen sterk terug en uiteindelijk wonnen die ook het toernooi. Het Duitse team moest ook het Franse team nog voor zich dulden en werd uiteindelijk derde. Namens de EGU namen Bentley en Thirsk de grote prijs in ontvangst.

De Britse pers, vanaf het begin niet ingenomen met een Engelse deelname -zij zouden altijd aan de prijs blijven refereren als The Hitler Trophy - hield een verhaal in leven dat wellicht een leuke anekdote mag zijn, maar geen historische waarde heeft. Nog in 2004 kwam de *Daily Express* van 28 februari met een kop:

...Hitler Cup provides sporting who dunnit since 1936 Olympics...

Die krant kwam erop terug omdat de Hitler Trophy eindelijk was teruggevonden. Aan de hand daarvan kwam de krant nog eens terug op een hardnekkig, maar niet meer dan anekdotisch, verhaal dat de *Reichskanzler* zelf de prijs aan het winnende – voor hem *Duitse* - team had willen overhandigen. Nadat de fraaie resultaten van de eerste dag hem ter ore waren gekomen, zou hij zich naar Baden Baden hebben begeven. Onderweg echter, zou hem een ordonnans tegemoet zijn gekomen met de laatste berichten dat het Engelse team de winnaar was geworden. Hitler had de auto boos om laten keren en Henkel opdracht gegeven de prijs uit te reiken. Deze anekdote is nog steeds in de Engelse berichtgeving over Berlijn 1936 terug te vinden, maar mist elke historische grond.

Alles bijeen zou de oorspronkelijke doelstelling, het nieuwe Duitsland ook op dit prestigieuze gebied te presenteren, op een fiasco uitlopen. De gehele geforceerde verbinding van golf aan de Olympische Spelen van Berlijn, stierf een roemloze dood en de golfclub van Baden Baden heeft die geschiedenis ook niet in de annalen opgenomen.

Het Engelse team ging het niet zoveel beter, want ze kregen een uiterst koele ontvangst. De EGU wilde de prijs niet officieel in ontvangst nemen en de weinig flatterende bijnaam Hitler Trophy is altijd aan de schaal blijven hangen. Hij verdween volledig en was, zoals de *Daily Express* meldde, pas kort daarvoor weer boven water gekomen in een privéverzameling.

Naarstig zoeken in alle archieven van vooral de golf club Baden Baden, leverde geen enkele aantekening op van de gebeurtenissen. Wat alleen overbleef van wat een bewijs had moeten zijn van ook op dit gebied glorieus nieuw Duitsland, was een nauwelijks terug te vinden voetnoot in de golfgeschiedenis.

Bibliografie.

Concannon, Dale, *Bullets, Bombs & Birdies*. (Ann Arbor 1993)
 Holden, Derek, *Adolf, Arnold & Tommy. Golf and the 1936 Berlin Games. Myth Mystery and Fact*. (Southport 2005)
 Jeanneau, George, *Golf and the Olympic Games*

(Levaillois 2003)

Longhurst, Henry, *My Life and soft Times*. (Londen 1971)

Longhurst, Henry, *It was good while it lasted* (Londen 1941)

Owens, Jesse, *Jesse The Man Who Outran Hitle*. (Robbinsdale. Minn.1990)

Quanz, Dietrich, *100 Jahre Golf In Deutschland. Band 2* (Wiesbaden 2005)

Schaap, Jeremy, *Triumph. The Untold Story of Jesse Owens and Hitler's Olympic*. (Harcourt 2007)

Schwartz, Larry, *Retrieved interviews*. (ESPN 2007)

Walters, Guy, *The Berlin Games. How the Nazis stole the Olympic Dream* (Houghton Mifflin 2008)

¹ Derek Holden., Hesketh Golf Club (Southport GB 2005)

² Lutz Long zou hiervoor later postuum de *Pierre de Cubertin* medaille voor "True Spirit of Sportmanship" ontvangen. Long overleefde de tweede wereldoorlog niet.

³ Na Owens' terugkeer in de VS kregen de deelnemers de "Ticker Tape Parade". Voor de officiële ontvangst in het Waldorf Astoria moest hij door de achterdeur naar binnen en daarna met de vrachtlift naar de ontvangst ruimte. Larry Schwartz citeert hier Jesse Owens in een (teruggevonden !) interview op ESPN (2007)

⁴ Jeremy Schaap. "Triumph" *The untold story of Jesse Owens and Hitler's Olympics*. Michigan Historical Review. (Harcourt 2007) Ook terug te vinden in Owens' biografie.

⁵ "...Toen ik terug was in mijn eigen land, na al die verhalen over Hitler, mocht ik niet voor in de bus rijden. Ik moest door de achterdeur naar binnen. I kon niet wonen waar ik wilde. Ik werd niet uitgenodigd om de hand te schudden met Hitler, maar ik werd ook niet op het Witte Huis uitgenodigd om te hand te schudden van de president...." Larry Schwartz citeert Jesse Owens in het ESPN programma. 2007.

Opm. Toen deze citaten onder ogen kwam van een (jongere) Duitse sportverslaggever, wilde hij dat deze er uit zou blijven. Het leek teveel een verontschuldiging voor wat de nazi's hadden gedaan. !

⁶ De golfcorrespondent van o.a de Sunday Times, Henry Longhurst, benoemde Henkell in zijn column tot "The Golf Führer"(In "My life and Soft Times") Cassell & Cy. Londen 1971

⁷ George Janneau. *Golf and the Olympic Games* French Golf Federation (Levaillois 2003)

De geschiedenis van de seksetest

Max Dohle

In augustus 2009 lekt uit dat een Zuid-Afrikaanse 800-meterloopster is onderworpen aan een *gendertest*. De nationale bond twijfelde aan het geslacht van de loopster, omdat zij drie keer zoveel testosteron aanmaakt als de concurrentie. Het is onmiddellijk wereldnieuws, anders dan in de jaren vijftig toen geslachtstesten ook voor de pers onbespreekbaar waren. Al sinds de jaren vijftig zijn vrouwelijke atleten met mannelijke geslachtskenmerken uitgesloten van competitie. Dit artikel beschrijft de geschiedenis van de geslachtstest met casussen van vrouwen die geschorst zijn.

In augustus 2009 raakt vlak voor de start van de 800 meter op de WK Atletiek in Berlijn bekend dat het geslacht van Caster Semenya is onderzocht vanwege een verdachte pre-verbetering van 8 seconden. De Afrikaanse bond ontkent in eerste instantie dat er een seksetest is uitgevoerd, maar moet het later toch toegeven. De leugen zou de voorzitter Leonard Chuene een jaar later de kop kosten. De seksetest riep veel weerstand op in de Zuid-Afrikaanse gemeenschap.

De test is uitgevoerd omdat uit dopingcontrole bleek dat Semenya drie keer zoveel lichaamseigen testosteron aanmaakt als andere atletes. Een Australische krant wist vervolgens uit betrouwbare bron te melden dat Semenya inwendige testikels heeft. Het wordt een zaak van de lange adem, met advocaten en politici die kritiek uiten op de gang van zaken. Het zou elf maanden duren voordat Semenya en de bond tot overeenstemming komen: Semenya mocht als vrouw blijven

uitkomen in de competitie. Verder zwijgen beide partijen in alle toonaarden. Dat en de lange overeenstemmingsperiode gaf aanleiding tot speculaties, bijvoorbeeld over de vraag of er sprake is geweest van medische ingrepen. Bovendien heeft Semenya haar tijd van Berlijn van 1.55,45 nooit meer zelfs maar benaderd.

De geschiedenis van de seksetest is al minstens 70 jaar oud ondanks wereldwijde felle protesten van toonaangevende ethische, maatschappelijke en medische organisaties. Hoewel het IOC in 1999 de verplichte keuring voor *alle* atletes voorafgaand aan de Spelen heeft afgeschaft, behoudt de organisatie zich het recht voor om bij gereede twijfel atletes individueel te testen. Het is de vraag of dit een verbetering is voor de 'verdachte' atletes. Ze worden nu immers pas na een significante prestatie gekeurd en zo raken zij altijd in opspraak. In het verleden konden atletes via de uitweg van de blessure nog wel het strijdperk door de achterdeur verlaten. Nu worden zij tegen wil en dank wereldberoemd, bijvoorbeeld als ze hun medailles moeten inleveren. Dat overkwam de Indiase Santhi Soundarajan in 2006 op de Aziatische Spelen. Zij moest haar zilveren medaille inleveren na een geslachtstest. In ons land is Foekje Dillema ook pas in opspraak gekomen nadat ze een nieuw Nederlands record vestigde op de 200 meter. Andere Nederlandse sportvrouwen die geschorst zijn, zijn in de schaduw gebleven. Maar elk geval is een tragedie.

We weten niet hoeveel vrouwen in de loop der tijd uitgesloten zijn van competitie. Vrouwen kunnen op allerlei niveaus zijn geschorst. Sommigen zijn bijvoorbeeld door de eigen vereniging al uitgesloten en durfden uit schaamte nooit protest aan te tekenen. Andere vrouwen zijn door de nationale bonden geschorst, of op het niveau van de internationale bonden of het IOC. Omdat we weten dat in Atlanta alleen al acht vrouwen zijn geschorst, moet het naar schatting om tientallen vrouwen gaan. Deskundigen gaan ervan uit dat ongeveer 1 op de 400 - 500 topatletes een verstoorde geslachtontwikkeling heeft die aanleiding geeft tot onderzoek en/of schorsing. Dat is natuurlijk veel meer dan het maatschappelijke gemiddelde. Dat komt omdat deze vrouwen net als iedereen gaan doen waar ze goed in zijn. Het gaat meestal om sportvrouwen die in hun discipline sterk en snel moeten zijn (sprinters,

tennissters, zwemsters). De meeste vrouwen met verstoorde geslachtsontwikkeling vinden we op de atletiekbanen.

De IAAF, de Internationale Amateur Atletiek Federatie is in 1955 als eerste bond gestart met een verplichte keuring voor alle atletes. In 1992 hebben ze het bijltje erbij neergegooid met de vaststelling dat er in al die jaren in ieder geval nooit een valsspeler is betrapt. De vrouwen die door de IAAF zijn geschorst, waren allen vrouwen met DSD (Disorder of Sexual Development). Dat gold ook voor Foekje Dillema, hoewel bevriende atleten en sportjournalisten altijd gedacht hebben dat Dillema slachtoffer was van een hetze. Ook Foekje Dillema had geslachtskenmerken die we gewoonlijk aan mannen toeschrijven. In een postuum onderzoek werd in haar DNA immers een Y-chromosoom aangetoond, wat overigens wel verwacht werd.

De eerste test

De eerste vrouw die een geslachtstest moest ondergaan was de Amerikaanse Helen Stephens op de Spelen van 1936. Tot grote teleurstelling van de Polen haalde Stephens goud op de 100 meter sprint. De Poolse Stasia Walasiewicz bezat het wereldrecord en was gedoodverfd winnaar. De Polen waren ontgoocheld en woest en eisten een seksetest voor de mannelijk ogende Helen Stephens. Helen was militair en nagenoeg iedereen dacht dat ze een verklede man was (zoals er wel vaker echte bedriegers als vrouw hebben deelgenomen). Ook in de Verenigde Staten zelf twijfelde men aan Stephens geslacht. Het magazine Look schreef onverbloemd dat ze een man was. Stephens moest naar de dokter en die verklaarde dat ze vrouw was. Helen Stephens mocht het goud meenemen naar de VS. Deze geschiedenis heeft een wonderlijk staartje.

In 1980 zou blijken dat niet Stephens maar Walasiewicz een afwijkende geslachtsontwikkeling had doorgemaakt. Stasia Walasiewicz was Poolse maar woonde al vanaf haar derde in Amerika. Daar was haar naam Stella Walsh. Na de oorlog was zij korte tijd getrouwd met de bokser Niels Olson. Na de scheiding bleef zij zich altijd Stella Walsh Olson noemen. Walsh bleef zich na haar loopbaan inzetten voor de sport in Cleveland vooral voor de Poolse gemeenschap. Op 4 december 1980 was de 69-jarige Walsh slachtoffer van een roofoverval in een winkelcentrum in Cleveland. Toen ze zich bij het uitpakken van haar winkelwagentje probeerde te verzetten tegen de mannen die haar wilden beroven, trok een van hen een revolver; Walsh werd door een kogel geraakt en overleed. Maar

al op de dag van haar begrafenis ging het hardnekkige gerucht dat zij geen vrouw, maar een man was. De politie zou dat ontdekt hebben bij de lijkschouwing.

De lijkschouwer Samuel Gerber had bij de autopsie een opmerkelijke ontdekking gedaan en verklaarde desgevraagd dat Stella Walsh een bijzonder genetisch mozaïek. Walsh had zowel 'mannelijke' als 'vrouwelijke' lichaamscellen. Gerber verklaarde dat Walsh een vagina had en een kleine niet-ontwikkelde en niet-functioenerende penis (zonder plasbuis). Walsh had geen baarmoeder. Gerber voegde eraan toe - om de geruchten de kop in te drukken - dat Walsh, hoewel zij onduidelijke geslachtskenmerken had, toch als vrouw beschouwd moest worden, omdat ze als meisje was opgevoed, zelf vond dat ze een vrouw was en als vrouw leefde. Sociaal, cultureel en wettelijk was Walsh een vrouw. Toch kon Gerber niet voorkomen dat Walsh postuum de bijnaam 'Stella the fella' kreeg, en tot op de dag van vandaag als een oplichter wordt beschouwd in de sportpers. Het IOC zag in het onderzoek van Gerber geen aanleiding om Stella alsnog de Olympische medaille te ontnemen. Walsh was en bleef de winnares van het sprintgoud van 1932. Walsh is begraven in Cleveland, Ohio.

Foekje Dillema is niet de enige Nederlandse vrouw die uit de competitie genomen is. In 2008 heb ik gesproken met C.H. Zij is in de jaren zeventig getest door een van onze nationale

bonden. C.H. is een zogenaemde XY-vrouw: dat zijn vrouwen die uiterlijk vrouw zijn, maar het innerlijke geslacht is daarmee in strijd: ze hebben geen eierstokken maar inwendige testikels als gevolg van een Y-chromosoom. C.H kreeg een beter behandeling dan Foekje. Zo mocht ze nog wel op internationale wedstrijden uitkomen, maar niet op de Olympische Spelen. Daar zou ze zeker zijn afgekeurd. Het is de Nederlandse sportpers nooit opgevallen dat zij net als Foekje Dillema is geschorst.

Dora Ratjen: de vrouw die een man was

Op 21 september 1938 waarschuwt een Duitse treinconductor de politie in Magdenburg. Er zat volgens hem een man in vrouwenkleden in de trein. Het blijkt te gaan om de hoogspringster Dora Ratjen. Dora deed als 17-jarige mee op de Spelen van 1936 en vestigde twee jaar later in Wenen een wereldrecord bij de vrouwen. Dora was officieel een vrouw, maar biologisch een man. Tot 2009 werd aangenomen dat Dora een valsspeler was, het 'geheime wapen' van de nazi's op de Spelen van Berlijn. De werkelijkheid is ingewikkelder.

Dora had bij de geboorte onduidelijke geslachtskenmerken. Onder de penis zat een breed uitlopend toompje dat op een vagina leek. De urineleider was niet aangelegd in de penis (wat wel vaker bij jongens het geval is). Op aanraden van de vroedvrouw is Dora opgevoed als meisje. De ouders bleven wel met enige twijfel zitten, maar de twijfel was onbespreekbaar. Ook Dora zelf kon nooit over haar onzekerheid praten. Dora kleeftde zich als meisje en leefde als meisje. Ze is als meisje aangegeven en als meisje gedoopt. En ze sportte dus ook als vrouw.

Dora zat wel in met haar geslachtsontwikkeling, want met deze uiterlijke geslachtskenmerken kon zij in ieder geval niet mee onder de douche met de andere atletes. Dora kreeg ook geen borsten zoals 'andere' meisjes. Het leven werd verstoppertje spelen. Toch twijfelde, in tegenstelling tot Foekje Dillema eigenlijk niemand aan Dora. Ze had zo'n zacht huid, zei Gretel Bergmann. Het was Dora zo rond haar 12^e volgens het politierapport duidelijk dat het uiterlijke geslacht niet altijd in overeenstemming was met de manier waarop zij leefde. De familie Ratjen was een gezin van zeer eenvoudige mensen.

Als de politie Dora uit de trein heeft gehaald, onderzoekt een politiearts de atlete. Hij stelt met zekerheid vast dat Dora een man is. Twee normaal ontwikkelde testikels vermeldt

zijn rapport. Tot grote opluchting van Dora zelf die tot dan een erg verwarrend leven leidt. Tot nu toe - zo vertelt Dora in het politierapport - had niemand hem erop gewezen dat hij een man was. Voor Dora waren de puzzelstukjes in elkaar gevallen.

Zijn vader verzoekt na enige aarzeling aan de autoriteiten om de naam van Dora te mogen wijzigen in Heinrich. Ook de geboorte-akte wordt veranderd. Het duurt nog wel even voordat Heinrich zich van zijn ouders zich in mannenkleden mag kleden. Bang als de dood zijn beide ouders - die een kleine kroeg drijven - voor een blamage. Bovendien kon hij geen mannenkleden aan, 'omdat hij niet staand kon plassen', vertelde zijn vader de beampten.

Heinrich wordt enkele maanden later in 1938 als man aangesteld aan het Arbeitsfront in Hannover en leeft voortaan verder als man. De Duitse atletiekbond verwijderd op verzoek van Heinrich de records discreet en in stilte uit de boeken. Heinrich levert ook zijn medailles in. De pers stelt geen vragen. Maar vooral in de VS ontstaan de wildste verhalen over Dora. Deze verhalen waren de basis voor de speelfilm Berlin '36 over de joodse atlete Gretel Bergmann. Bergmann was ondanks

haar uitstekende prestaties niet geselecteerd voor de Spelen. Zij werd vervangen door Dora Ratjen. Velen waren ervan overtuigd dat de nazi's een verklede man hadden ingezet om de Duitse eer alsnog te redden. Een verhaal dat vooral in de VS opgang deed en ontleend was aan een barkeeper uit Hamburg genaamd Horst Ratjen. Dat bleek onjuist, zelfs de Sicherheitspolizei verklaarde desgevraagd dat Ratjen een man was.

Heinrich Ratjen wilde overigens nooit meer spreken over deze uiterst verwarrende periode in zijn leven. Verzoeken van onderzoekers heeft hij altijd naast zich neer gelegd. Na de oorlog werkte hij het café van zijn ouders in een dorp bij Bremen. Hij overleed in 2008, een jaar voordat de film uitkwam.

Na de oorlog: geslachtstesten van 1948 tot 1955

De oorlog maakt een eind aan de internationale sportcompetitie. Tien jaar lang was er geen kampioenschap van enige betekenis. Maar de geruchtenmachine over de stoere meiden en verklede mannen op de baan ging verder. De IAAF begon als eerste sportbond eind jaren veertig met geslachtstesten. Atletes moesten voorafgaand aan een internationale wedstrijd een verklaring laten tekenen door een onafhankelijk arts dat ze vrouw waren. Dat werd overigens volledig aan de goede wil van de landelijke bonden overgelaten. Sommige landen beschermden hun atletes en gaven ongezien verklaringen af. Er waren ook artsen die het spel niet wilden meespelen en verklaringen ongezien tekenden. Ook de Nederlandse bond is er selectief mee omgegaan.

In de zomer van 1950 riep het bestuur van de KNAU vijf Nederlandse dames op zich te melden voor een 'medische keuring'. Onder de vijf atleten was Foekje Dillema, die zojuist een nieuw Nederlands record op de 200 meter had gevestigd. Vooral over Foekje waren twijfels bij het bestuur van de KNAU. De diagnose – zo blijkt uit getuigenverklaringen – luidde 'hermafrodit' en Foekje werd voor het leven geschorst met de mededeling dat zij geen vrouw was.

Er is decennia lang gespeculeerd over de vraag of Foekje nu wel of niet terecht geschorst is. Uit onderzoek kwam vast te staan dat er een Y-chromosoom in het spel moest zijn geweest. Deze visie is in 2009 getoetst met een forensisch onderzoek in nagelaten huidcellen in de kleding van Dillema. Daarin werd inderdaad een Y-chromosoom aangetoond in haar DNA. Een Y-chromosoom was in de vorige eeuw altijd reden voor schorsing.

Mogelijk was er bij Foekje sprake van een bijzonder mozaïek van cellen met een mannelijke en cellen met een vrouwelijke genetische opmaak, in de genetica ook wel aangeduid met de term *true hermaphrodite*. Het lijkt weinig twijfel dat ook Foekje naast vrouwelijke ook geslachtskenmerken had die we gewoonlijk aan mannen toeschrijven. Foekje Dillema is naar de ongeschreven maatstaven van de Atletiekunie in 1950 geschorst. Er was sprake van een grote menselijke tragedie. Dat geldt eigenlijk voor alle schorsingen, omdat de vrouwen voorafgaand aan de test nooit hadden getwijfeld aan hun geslacht.

Geslachtstesten 1955 - 1966

De IAAF plaatste in 1955 voor het eerst een modelverklaring in het handboek atletiek. Met deze verklaring gaf een arts aan dat de atlete vrouw was en toegelaten kon worden tot de vrouwencompetitie. De internationaal verplichte geslachtkeuring voor atletiek-vrouwen is daarmee begonnen. De test – voor zover die

er al was – vond plaats in het land van herkomst. En zo ging de geruchtenmachine verder, omdat het vermoeden bestond dat deze verklaringen ongezien afgegeven werden. Dat dat ook gebeurde is duidelijk uit bijvoorbeeld de verklaring van de Britse Sylvia Cheeseman, die in 2009 aangaf dat zij de verklaring ongezien meekreeg van de ziekenhuisdokter.

Hoogtepunt, of misschien wel dieptepunt, waren de speculaties op de Spelen van 1960 en 1964. Twee Joodse zussen uit de Oekraïne - Tamara en Irina Press - brachten vijf gouden medailles mee naar huis. Irina was hordeloopster, Tamara kogelstootster en discuswerpster. De wereld wist het zeker: het waren mannen. Het vermoeden werd aangewakkerd toen de beide loopsters voor de EK van 1966 hun loopbaan beëindigden. In 1966 stelde de IAAF een keuring verplicht voorafgaand aan de wedstrijd op de plaats van actie. De hele wereld zag het wegblijven van de zussen als een bekentenis. Ze werden minachtend de 'gebroeders Press' genoemd. Maar waren het mannen? Het is nooit aangetoond. Maar in de sport blijf je niet onschuldig tot je schuld bewezen is. De zussen hebben overigens hun hele leven als vrouw geleefd.

De naaktparade

Om ervoor te zorgen dat er niet meer gerommeld kon worden met medische verklaringen bij de nationale bonden had de IAAF een 'briljant' idee voor de EK van 1966. Voortaan waren de keuringen op de locatie van het toernooi. In 1966 voorafgaand aan de Europese Kampioenschappen, moesten alle vrouwen op een rij hun broek laten zakken zodat artsen hun geslachtsdelen konden bekijken en zelfs manueel konden onderzoeken. De test gold alleen voor vrouwen. Mannen die meer testosteron aanmaakten bleven en blijven altijd buiten beschouwing.

Een jaar later op de PAN Amerikaanse Spelen, werd het nog een graadje erger: alle vrouwen moesten naakt op een rij gekeurd worden door drie vrouwelijke gynaecologen. De test kreeg al snel de bijnaam 'De Naaktparade'. De vernederende parade ontlokte luide protesten van atleten en allerlei organisaties die de naaktparade veroordeelden.

Opmerkelijk is de keuring van de Poolse sprintster Ewa Klobukowska. Zij doorstond de test op de naaktparade van Boedapest. Ewa zag er dus uit als een vrouw. Maar het IOC had twee jaar later iets nieuws voor haar in petto: De Barr Bodytest. Een beetje wangslijm was voldoende voor een keuring, die nu naar het laboratorium werd verplaatst. Dat maakte het testen in elk geval minder vernederend.

De Barr bodytest

In 1968 begon ook het IOC met verplichte keuringen voor vrouwen. Bijna dertig jaar lang testte het IOC alle vrouwelijke atleten voorafgaand aan de Olympische Spelen. Op één vrouw na: de amazone Prinses Anne van Engeland (prinsessen hebben zoals u weet geen geslachtsdelen). In 1968 was het mogelijk om met een beetje wangslijm aan te tonen dat een atlete vrouw was. 'Gefeliciteerd u bent een vrouw', stond op de Nederlandse verklaring die de goedgekeurde atleten na de test kregen.

Het IOC heeft in 1968 de Barr bodytest ingevoerd om te voorkomen dat, ik citeer in vertaling "mannelijke atleten en intersekse zouden meedoen bij de vrouwen". De Barr bodytest is een primitieve manier van testen van chromosomen. Vrouwen hebben twee X-chromosomen: een van hun vader en een van hun moeder. In een lichaamscel kan er echter maar een X-chromosoom actief zijn. De ander is inactief. Dit inactieve chromosoom wordt een Barr body genoemd en kun je in een laboratorium met een kleurstof zichtbaar maken. Elke atlete met een Barr Body slaagde voor de test. Zij hadden twee X-chromosomen. De andere vrouwen hadden kennelijk een Y-chromosoom in hun DNA. Ewa Klobukowska kon alsnog haar koffers pakken, omdat ze geen Barr Body in haar cellen had. Klobukowska was mogelijk een XY-vrouw. Na haar uitsluiting schoot zij in een diepe depressie met zelfmoordpogingen. De ironie van de Barr bodytest is dat mannen met een extra X-chromosoom (XXY) ook door deze test komen. Zij zouden dus bij de vrouwen mee kunnen doen, hoewel het weldegelijk om mannen gaat.

1992 – 1999: de jacht op het SRY-gen

Op de korte arm van het Y-chromosoom bevindt zich het SRY-gen (SRY= Sex determining Region Y). Dit gen activeert een aantal genen die ervoor zorgen dat de geslachtsklieren van een embryo testikels worden. Die testikels produceren testosteron dat zorgt voor een verdere ontwikkeling in mannelijke richting. De veronderstelling in 1994 was dat een atlete met een SRY-gen testikels had en oneerlijk voordeel had van het testosteron. De werkelijkheid kan ingewikkelder zijn, als er voldoende DSS-genen zijn die het SRY-gen uitschakelen. Dan ontwikkelt het embryo zich toch tot vrouw. De uitslag van de test is dan vals-positief. De testresultaten van 1994 werden daarom door het IOC weer teruggedraaid in 1996. Opnieuw bleek de test onbetrouwbaar om vast te stellen wie man is en wie vrouw.

Vier jaar later was het feitelijke failliet van de geslachtstest. In '96 schorste het IOC acht vrouwen

waaronder zeven XY-vrouwen die net als Patiño ongevoelig waren voor testosteron. Zij hadden dus geen voordeel van dit hormoon. Na protesten van artsen en genetici zijn alle vrouwen alsnog toegelaten tot de competitie. De test bleek niet geschikt om afdoende te bepalen of vrouwen voordeel hadden van hun geslachtontwikkeling. In sommige gevallen waren bij deze vrouwen al vroeg in de jeugd de testikels verwijderd. De conclusie was dat elke casus uniek was en dat veel meer onderzoek noodzakelijk was. Onderzoek dat wel twee maanden in beslag kan nemen. In 1999 besloot het IOC na aandringen van veel toonaangevende organisaties te stoppen met het vooraf testen van atleten. Het IOC behield zich wel het recht voor om in twijfelgevallen een genetisch en medisch onderzoek te laten uitvoeren. Op de Olympische Spelen in Peking is een laboratorium ingericht om DNA-testen uit te voeren. Het IOC weet inmiddels wel dat elk geval uniek is en dus zeer zorgvuldig bestudeerd moet worden. Een commissie van artsen, psychologen en genetici adviseert in deze gevallen het IOC over de te nemen maatregelen. Geen eenvoudige taak voor deze commissies.

Maria Patiño

Een bijzondere casus is die van de Spaanse hordeloopster Maria Patiño. In 1983 doorstond ze de Barr bodytest op het WK in Helsinki. Twee jaar later had Patiño in Kobe de domme pech dat ze haar certificaat van 1983 was vergeten. Ze moest opnieuw speeksel afstaan en zakte dit keer voor dezelfde test. Dergelijke gevallen tonen de onbetrouwbaarheid van deze test aan. De Spaanse bond adviseerde Patiño een blessure voor te wenden, wat ze in eerste instantie ook deed. In 1986 echter weigerde ze een blessure voor te wenden op het Nationale kampioenschap van Spanje. Ze won de 60 meter horden. Daarop besloot de Spaanse bond de testresultaten van 1983 bekend te maken aan de verzamelde pers. Een uiterst pijnlijke persconferentie voor Patiño.

Albert de la Chapelle (Fins geneticus) nam het voor haar op en overtuigde het IOC in Seoul dat Patiño weliswaar een Y-chromosoom had, maar ongevoelig was voor testosteron (beter bekend als het Androgeen Ongevoeligheids Syndroom). Ze had geen enkel voordeel bij het extra testosteron. Voor haar is testosteron een overbodig hormoon. Ze kreeg een nieuw certificaat van het IOC, maar te laat, want het lukte haar niet meer om zich te kwalificeren voor de Spelen van 1992. Ze kreeg wel haar overwinningen en medailles terug. Patiño doceert nu het vakgebied vrouwen in de sport aan de universiteit van Vigo. Na 1990 heeft het IOC overigens gewoon weer XY-vrouwen geschorst.

X en Y

Er zijn twee geslachtschromosomen X en Y. Vrouwen hebben twee X-chromosomen en mannen een X en een Y. Het Y-chromosoom zorgt voor de ontwikkeling van een embryo in mannelijke richting. De eerste stap is dat de gonaden – de geslachtsklieren van een embryo – testikels worden. Vervolgens zorgt een cascade van mannelijke hormonen ervoor dat het embryo zich verder ontwikkeld tot man. Maar er zijn ook vrouwen met een Y-chromosoom. In alle gevallen van schorsing draaide het om dat chromosoom.

De meerderheid van de geschorste vrouwen had chromosomen X en Y. Deze XY-vrouwen zijn ongevoelig voor mannelijke hormonen, daarom hebben ze zich niet verder ontwikkeld tot man. Omdat testosteron een overbodig hormoon voor ze is, hebben ze er ook geen voordeel bij in de sport. Toch werden ze tot 1996 afgekeurd en geschorst.

1 mei 2011: regels op papier

Op 1 mei 2011 zijn nieuwe regels van kracht geworden. Of moet ik zeggen zijn eindelijk regels op papier gezet. De regels zijn opgesteld naar aanleiding van discussies over de zaak Caster Semenya. De IAAF heeft de voorwaarden in samenwerking met het IOC opgesteld. De huidige regels gaan niet meer over chromosomen, maar over hormonen.

Wat zijn de nieuwe voorwaarden?

Een atlete met veel lichaamseigen testosteron, mag onder voorwaarden bij de vrouwen starten.

Ze moet ten eerste wettelijk vrouw zijn.

Ten tweede moet haar testosteronniveau lager zijn dan die van mannen.

Mocht de atlete toch een testosteronniveau hebben vergelijkbaar met die van mannen, dan behoort zij androgeenresistent te zijn. Dat wil zeggen dat zij deels of geheel ongevoelig is voor mannelijke hormonen. XY-vrouwen mogen dus starten. Dat is winst.

Andere vrouwen met te hoge testosteronwaarden kunnen na een vaak intensieve medische behandeling weer toegelaten worden tot de competitie. De vraag is dan natuurlijk of zij na deze behandeling sportprestaties kunnen leveren die vergelijkbaar zijn met hun eerdere resultaten. Maar voor het leven geschorst worden, is er niet meer bij.

Conclusies

In de afgelopen 60 jaar zijn DSD-vrouwen uit de sportcompetitie gehaald. Het gaat mogelijk om tientallen vrouwen die buiten de sportvelden zonder veel

problemen leefden als vrouw. De achterliggende motivatie van de sportorganisaties was het principe gelijke kansen. Vrouwen met hogere testosteronwaarden hebben in bepaalde sporten meer kans op de overwinning. Maar sport selecteert nu eenmaal op uitersten die altijd genetisch bepaald zijn. Sporters met andere soorten van genetische aanleg, zijn nooit buitengesloten vanuit datzelfde principe van fair play. Ook mannen met hoge testosteronwaarden als gevolg van een syndroom worden niet buitengesloten, terwijl hier hetzelfde principe zou moeten gelden.

Het beginsel van gelijke kansen oversteeg altijd de morele waarde dat sport moet verbreederen. Het uitsluiten van mensen staat haaks op deze waarde. Sport zou bij uitstek een domein moeten zijn waarbij mensen niet uitgesloten zouden mogen worden op grond van kenmerken waarop ze zelf geen enkele invloed hebben. Helaas is de werkelijkheid anders. Als sport de wereld moet verbeteren, geldt ook hier het befaamde cliché: begin bij jezelf!

Voor de diagnose van DSD zijn medische en genetische tests gebruikt die elke keer onbetrouwbaar bleken. Het blijkt keer op keer niet gemakkelijk om iets relatief eenvoudig als geslacht met behulp van een test vast te stellen. Vrouwen waren daarvan het slachtoffer. Bovendien zijn androgeen ongevoelige vrouwen onterecht uit de competitie genomen en zelden met terugwerkende kracht gerehabiliteerd. Voor alle buitengesloten vrouwen geldt dat het grote persoonlijke tragedies waren, die zij vaak nooit te boven kwamen. Er volgde in veel gevallen een leven van verzwijgen en verbergen. De meest trieste conclusie is nog wel dat er nog steeds geen eind gekomen aan deze mensonterende en discriminerende praktijk.

Berg Stefan: Die wahre Dora, der Spiegel, 15 september 2009.

Dohle, Max: Het verwoeste leven van Foekje Dillema, Amsterdam 2008

Elling, Agnes: Buitengewoon grensoverschrijdend. Sportervaringen van transseksuele mannen en vrouwen, 's-Hertogenbosch 2010

Genel, Myron: Gender verification no more? Medscape Women's Health, 2000

Zaglia: A gender variance Who's who: María José Martínez Patiño (1961 -) athlete. Op <http://zagria.blogspot.com/>, 2009.

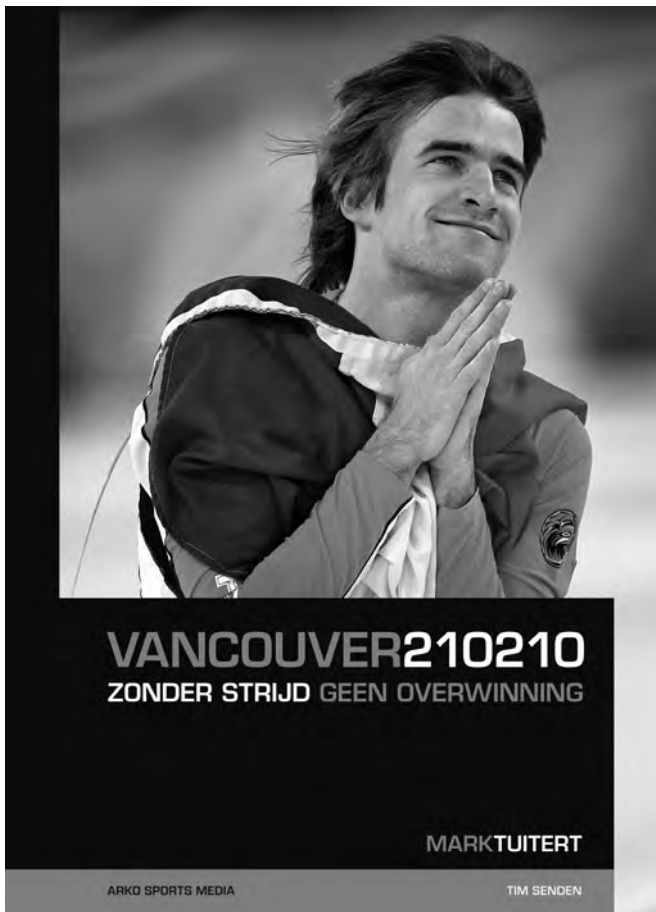
[www.thelancet.com/Medicine and Sport Vol 366, 2005 www.aissg.org/PDFs/Patino-Tried-Tested-Lancet-2005.pdf](http://www.thelancet.com/Medicine%20and%20Sport/Vol%20366/2005/www.aissg.org/PDFs/Patino-Tried-Tested-Lancet-2005.pdf)

Gepland geluk, het levensverhaal van schaatser Mark Tuitert

Pieter Breuker

Op 18 maart jongstleden presenteerde Mark Tuitert (Holten, 4 april 1980) zijn tot een boek omgewerkte autobiografische aantekeningen: *Vancouver 210210. Zonder strijd geen overwinning*. Tuitert was onmiddellijk na het behalen van het Olympisch goud op de 1500 meter begonnen met het optekenen van zijn levensverhaal. Dat is vervolgens door sportjournalist Tim Senden te boek gesteld. Het goed leesbare resultaat - dat binnen een week na verschijnen al zijn tweede druk beleefde - geeft niet alleen informatie over Tuiterts sportieve prestaties, maar het biedt ook een ongewoon openhartige inzicht in zijn privéleven.

Het boek geeft een uitvoerige beschrijving vanaf 1998 van Tuiterts sportieve carrière als schaatser en aanvankelijk ook als skeeleraar. Dat gebeurt grotendeels in het kader van zijn leven als kind van twee ouders die een jarenlange oorlog met elkaar uitvochten.

Ook de niet altijd even voorspoedig verlopen relatie met zijn vrouw - de ex-topschaatsster Helen van Goozen - krijgt aandacht. De vrijmoedigheid waarmee Tuitert een en ander beschrijft, valt te waarderen. Er zullen niet veel schrijvers zijn die hun autobiografische verhaal beginnen met de onthulling dat ze hun vader een pak slaag hebben gegeven. Toch past hier een kanttekening. De lezer hoort het relaas steeds van één kant. Stak de werkelijkheid niet wat ingewikkelder in elkaar? Gaandeweg het boek geeft Tuitert voorzichtig blijk van dat besef.

Tuitert maakt op overtuigende wijze duidelijk dat de moeilijkheden thuis zijn sportieve carrière lange tijd nadelig hebben beïnvloed. Toen zijn ouders apart gingen wonen, nam hij al als 21-jarige de verantwoordelijkheid voor zijn moeder en zijn twee jongere broertjes op zich, een onmogelijke last natuurlijk, helemaal voor een drukbezet topsporter. Zo kocht hij van zijn salaris bij SpaarSelect een huis voor hun vieren in Holten. Pas langzaam zag hij kans zich los te maken van zijn ouders. Een belangrijke stap daartoe was de verhuizing in 2005 van Holten naar Heerenveen, een andere stap de verhelderende gesprekken in 2006 met een psychotherapeut.

Problemen

Er waren vanaf het begin van Tuiterts schaatscarrière nog heel wat meer problemen. Die lijken trouwens deels ook op Tuiterts eigen instelling terug te voeren. Was hij vaak niet al te gretig, had hij wel altijd een reëel beeld van zijn eigen mogelijkheden? Maar daarnaast heeft Tuiterts professionele omgeving lelijke stekken laten vallen. Zo had zijn trainer in die moeilijke beginjaren, Peter Mueller, Tuiterts zware mate van overtraindheid, gevolgd door een lang niet onderkende en daardoor het gestel ondermijnende ziekte (Pfeiffer), moeten voorkomen. In 2002 maakte Tuitert de overstap naar een nieuwe trainer, Jac Orie. Die verandering leek zich al redelijk snel uit te betalen. Na jaren van veel pech en weinig aansprekende resultaten won Tuitert in 2004 het EK allround in Heerenveen (Carl Verheijen werd tweede, Jochem Uytdehaage derde). Toch vormde die overwinning geen echte kentering. Die kwam - maar wel pas op termijn - toen Orie zijn pupil in 2007

wist te bewegen het allroundschaatsen op te geven ten gunste van uitsluitend de 1000 en 1500 meter.

Succes

Het werkelijke succes kwam eerst op zaterdag 20 februari 2010, toen Tuitert de 1500 meter op de Olympische Spelen van Vancouver zou winnen. (Terzijde: de titel van het boek is misleidend. Op het moment van Tuiterts overwinning was het in Nederland inderdaad al een paar uur de 21ste, maar met een tijdsverschil van negen uur gaf de kalender in Vancouver nog steeds de 20ste aan. Als Tuitert al vanuit het Nederlandse perspectief had willen redeneren, dan had hij de datum van 2102 niet met Vancouver moeten combineren). Het boek lijkt ook één lange verklaring te willen geven voor Tuiterts overwinning op het koningsnummer. Dat is begrijpelijk: een (top-)sporter wil natuurlijk maar al te graag een recept in handen krijgen voor het leveren van uitzonderlijke prestaties: daarmee kan hij die herhalen. Toch is ook hier de werkelijkheid heel wat ingewikkelder. Misschien is het beste bewijs daarvoor wel dat Tuiterts post-Olympische jaar (2010 - 2011 dus) in sportief opzicht ronduit dramatisch is verlopen.

Zowel in het licht van zijn hele carrière als tegen de achtergrond van de aanloop naar de Spelen in Vancouver, heeft Tuitert de 20ste februari een ongelofelijke prestatie geleverd. Hij was die zaterdag bepaald niet favoriet op de 1500 meter, een moeilijk nummer - tussen sprint en lange afstand - met zoals gewoonlijk veel concurrentie. Naast bijvoorbeeld Denny Morrison, Chad Hedrick en Håvard Bøkkø werd vooral veel verwacht van wereldkampioen Shani Davis. Die had in het lopende seizoen al vier van de vijf wereldbekerwedstrijden op de 1500 meter gewonnen. Davis had verder het voordeel dat hij in het laatste en negentiende paar mocht starten, tegen een bovendien toen bepaald geen kleine jongen. Het ging om de Canadees Lucas Makowsky, die een sterk voorseizoen had gekend en ook nog eens voor eigen publiek mocht uitkomen.

Tuitert moest het in het zeventiende paar opnemen tegen Bøkkø. Hij had op de zware, relatief langzame baan van Vancouver (de op zeeniveau gelegen Richmond Olympic Oval) de snelste opening van allemaal: 23.52. Die werd gevolgd door drie uitstekende volle ronden, met, zeker gezien de moeilijke omstandigheden, weinig verval: 25.82 - 27.14 - 29.09, waardoor de eindtijd op 1.45.57 uitkwam. Daarmee verbeterde Tuitert het bestaande record met 0.60 seconde, dat op naam stond van ... Shani Davis. Deze werd met een flink verschil van 0.53 seconde tweede, terwijl Bøkkø met een achterstand van 0.56 op Tuitert brons won. De

tijd van Tuitert is nog altijd goed voor het baanrecord.

Waarschijnlijk hebben op die 20ste februari, naast te trainen elementen als een goede voorbereiding en een topvorm, ook factoren meegespeeld die een sporter veel minder of helemaal niet in de hand heeft. Tuiterts overwinning kan niet alleen maar worden verklaard door 'strijd', wat de ondertitel van het boek suggereert. Het lijkt me aannemelijk dat hij die 1500 meter in een 'flow' heeft geschaatst, een even ongrijpbaar als reëel verschijnsel.¹ Wie dat als sporter eenmaal heeft meegemaakt, hoopt dat het steeds weer mag terugkomen, maar helaas, het fenomeen blijft een zeldzaamheid (zo weet ik uit eigen ervaring). Planning en geluk, dat zijn in mijn ogen de beide kanten van Tuiterts fantastische gouden medaille. Grootvorst Ard Schenk had na 38 jaar eindelijk een landgenoot als opvolger.

Onmiddellijk na het 'falen' van Davis leek het alsof alle pijn en teleurstelling van de afgelopen tien, twaalf jaar in Tuiterts lijf tot een uitbarsting kwamen, maar dan in de vorm van een zelden vertoende explosie van vreugde. Het Nederlandse volk deelde daarin, zij het op iets gematigder wijze. Uit onderzoek van de Erasmus Universiteit blijkt dat het gemiddelde geluksgevoel van 'de' Nederlander in februari 2010 uitkwam op 6,9, maar meteen na Tuiterts zege 0,3 punt hoger lag (de gouden medailles van Nicolien Sauerbreij en Ireen Wüst zorgden overigens voor nog wat meer geluk: een plus-score van 0,4 resp. 0,5).² 'Iedereen' gunde Tuitert zijn overwinning. De sympathieke sportman werd op 14 december 2010 nog een keer bekroond: hij - en niet Olympisch en wereldkampioen Sven Kramer - werd op het NOC*NSF Sportgala uitgeroepen tot sportman van het jaar.

Dit stuk is van alleen maar een bespreking van het boek intussen daar óók een aanvulling op geworden. Lang niet alles van wat ik in de voorgaande alinea's heb vermeld, is namelijk in het boek terug te vinden. Zo missen - heel opvallend - bijvoorbeeld de tussentijden van Tuiterts ultieme race. Dat zijn toch cijfers in goud, zeker voor Tuitert (die voor zijn overwinning ook nog eens \$ 30.000 toucheerde). Het boek bevat evenmin een overzicht van Tuiterts sportieve prestaties (of desnoods een verwijzing naar zijn website - www.marktuitert.nl - waar ze wel worden vermeld). Misschien had het egodocument, naast de uitvoerige beschrijvingen van Tuiterts persoonlijke problemen en tegenslagen, in het algemeen wat meer feitelijke gegevens kunnen bevatten. Zo was ik, om maar een saillant voorbeeld te geven, wel benieuwd naar meer concrete informatie over de aanpak van Orië. In welk opzicht wijkt die zeer door Tuitert bewonderde coach in zijn

trainingsmethoden af van bijvoorbeeld zijn toch ook succesvolle collega's Peter Mueller en Gerard Kemkers? Het boek is rijk voorzien van zwart-wit foto's, al zijn de meeste nogal flets afgedrukt. *Vancouver210210* heeft overigens een aantrekkelijke layout, met, heel toepasselijk, oranje als steunkleur. Ondanks deze en de hiervoor gemaakte kritische kanttekeningen is er alle reden het boek over de sportmens Mark Tuitert te lezen.

Tim Senden. *Vancouver210210. Zonder strijd geen overwinning*. Arko Sports Media. Nieuwegein, 2011. 213 pp. Geïllustreerd. ISBN: 978-90-5472-154-3. Prijs: € 19,95.

¹ Het begrip 'flow' is in de jaren '70 van de vorige eeuw door de Amerikaans-Hongaarse psycholoog Mihaly Csikszentmihalyi geïntroduceerd. Samen met Susan Jackson schreef hij later een boek over het verschijnsel: *Flow in sports; the keys to optimal experiences and performances* (1999; in 2001 door Bert Hiddema vertaald als *Flow in de sport*).

² www.publiekeomroep.nl/.../olympische.../olympische-medailles

The International Society of Olympic Historians (ISOH)

Ton Bijkerk

Olympische geschiedschrijving staat al decennialang in de belangstelling van veel sporthistorici. Dat gold aanvankelijk vooral voor de antieke Spelen in het oude Olympia, maar later kwamen er ook vele beschrijvingen van de modernere versies. Op 5 december 1991 kwam voor het eerst een nieuwe vereniging van sporthistorici bijeen onder de naam: *International Society of Olympic Historians (ISOH)*.

De eerste die schriftelijk en bovendien tegelijk aandacht besteedde aan de Olympische geschiedenis, was de Hongaar Dr. Ferenc Mezö. Hij nam in 1928 deel in de afdeling Literatuur van de Olympische Kunstwedstrijden, ter gelegenheid van de Spelen der IXe Olympiade in Amsterdam. Hij won met zijn boek *Geschichte der Olympische Spiele* zelfs de gouden Olympische medaille in de afdeling Kunst. Een van zijn opvolgers was Dr. Fritz Wasner, die over de Spelen van 1936 twee boeken schreef: *Die Olympischen Winterspiele* (München, 1936) en *Olympia Lexikon* (Bielefeld, 1939-1940). Beide boeken zijn statistische samenvattingen met kort commentaar.

In 1956 publiceerde Ferenc Mezö *Sechzig Jahre Olympische Spiele* en dat was het boek dat mij destijds persoonlijk zodanig beïnvloedde, dat ik mij vanaf 1960 met het onderwerp Olympische historie ben gaan bezighouden. Vier jaar later, in februari 1964, benaderde het Nederlands Olympisch Comité mij met het verzoek om gegevens over de Nederlandse deelname aan de Olympische Spelen te verstrekken aan de Oostenrijkse sportverslaggever Erich Kamper. Dat was het begin van een jarenlange correspondentie met Kamper, die duurde tot zijn dood in 1995. Het was ook het begin van veel nieuwe contacten met historici over de gehele wereld.

In 1981 werd ik benaderd door een Amerikaans sport-historicus, die op dat moment nog bezig was met zijn studie geneeskunde: Bill Mallon. Het werd het begin van een vriendschap die tot op de dag van vandaag voortduurt. In 1988-89 schreef Mallon mij over zijn idee om een internationale vereniging op te richten die zich ging bezighouden met het onderzoek naar de historie van de Olympische Spelen en het beschrijven daarvan,

ook in statistische zin. Of ik daarin was geïnteresseerd? Mijn antwoord was uiteraard positief, ik deed immers al niet anders!

In 1991 stuurde Bill Mallon een brief aan al zijn Olympische contacten met het voorstel om op 5 december 1991 bijeen te komen in Londen voor de oprichting van een nieuwe vereniging met de naam: *International Society of Olympic Historians (ISOH)*. Deze bijeenkomst, die ik helaas niet kon bijwonen, werd gehouden in de "Duke of Clarence", een pub in Kensington. Drie Britten: Ian Buchanan, Stan Greenberg en Peter Matthews, twee Amerikanen: Bill Mallon en David Wallechinsky, en twee Zweden: Ture Widlund en Over Karlsson waren bij die vergadering aanwezig. De Nederlanders Pim Huurman en ik hadden een bericht van verhindering gestuurd, net als vier andere belangstellenden, onder wie de eerdergenoemde Erich Kamper en de Oost-Duitse sportjournalist Volker Kluge.

Uitgangspunten

De ISOH moest een non-profitorganisatie worden, die zich ten doel stelde om de geschiedenis van de Olympische Beweging en de Olympische Spelen te bestuderen en deze studie te bevorderen. Dit diende in de eerste plaats te geschieden door optimale bestudering van originele documenten en statistische gegevens met als doel de resultaten te publiceren in het tijdschrift van de vereniging, *Citius, Altius, Fortius*, en/of in andere media. In de afgelopen bijna twintig jaar van het bestaan van de ISOH is veel uitstekend materiaal gepubliceerd. Daarover zou een apart artikel kunnen verschijnen.

De ISOH: bestuur, tijdschrift en leden

De eerste president van de ISOH was de Brit Ian Buchanan, vice-president de Zweed Ture Widlund en secretary-general Bill Mallon. De laatste werd ook redacteur van het tijdschrift *Citius, Altius, Fortius*, het latere *Journal of Olympic History*. De overige bestuursleden waren Bob Barney (Canada), Wolf Lyberg (Zweden), Kostas Georgiadis (Griekenland) en ikzelf. Erich Kamper werd benoemd tot honorary-president. In de zomer van 1992 werd het eerste exemplaar van

Citius, Altius, Fortius verstuurd aan een honderdtal potentiële belangstellenden, met daarbij ingesloten een aanmeldingsformulier. De respons was positief: eind 1992 waren er 45 leden ingeschreven.

In de daarop volgende jaren groeide de ISOH voorspoedig. Bij de vierjaarlijkse algemene ledenvergadering - in 1996 in Atlanta gehouden - had de ISOH al 194 leden. Tijdens die vergadering trad Bill Mallon af als secretary-general en als redacteur van het tijdschrift. Ik volgde hem in beide posities op. Mallon nam het vice-presidentschap over, David Wallechinsky werd gekozen voor de functie van treasurer, terwijl Karl Lennartz (Duitsland) en Conrado Durantez (Spanje) de plaats als bestuurslid overnamen van Bob Barney en de schrijver van dit artikel. De secretaris van het Bureau van de President van het IOC, Fékrou Kidane, werd namens het IOC aan het bestuur toegevoegd. Deze benoeming was een gouden greep voor de ISOH.

Dankzij Kidane werd het bestuur uitgenodigd voor een vergadering in 1998 op Château de Vidy in Lausanne, waar ook een ontmoeting met IOC-president Juan Antonio Samaranch plaatsvond. Samaranch was eerder, in 1992, benoemd tot het eerste erelid van de ISOH. Hij toonde vanaf het begin grote interesse voor onze organisatie. De bijeenkomst op Château de Vidy was uitermate belangrijk, want de ISOH kreeg een subsidie

toegewezen voor een kwaliteitsverbetering van het tijdschrift, dat onder mijn leiding als eindredacteur niet alleen een nieuwe naam had gekregen: *Journal of Olympic History*, maar ook een grotere redactie. Bovendien had ik contacten gelegd met Sydney, waar men hard werkte aan de voorbereidingen voor de Spelen van 2000 en waar men zich bereid toonde de kosten voor druk en verzending van ons *Journal* voor zijn rekening te nemen. Het magazine kreeg viermaal subsidie, waarmee de ISOH de kwaliteit van het tijdschrift verder kon verbeteren.

Op 26 september 2000 vond de volgende vierjaarlijkse algemene ledenvergadering plaats in Sydney, waarbij Bill Mallon Ian Buchanan als president opvolgde. Buchanan werd benoemd tot erelid. Karl Lennartz werd vice-president, als bestuurslid namen Harry Gordon (Australië) en Peter Lovesey (Engeland) de plaatsen van Lennartz en Durantez over. Het ledental was inmiddels gegroeid tot ruim 285.

In 2001 nodigde Samaranch - de vertrekkende president van het IOC - het bestuur van de ISOH nog eenmaal uit voor een vergadering in Château de Vidy, waarbij bijgaande foto werd gemaakt. Op deze bijeenkomst nam de vereniging afscheid van Fékrou Kidane, wiens plaats als vertegenwoordiger van het IOC later zou worden overgenomen door Dick Pound uit Canada.

Het bestuur van de ISOH, met in zijn midden scheidend IOC-voorzitter Juan Antonio Samaranch (hoofdkwartier IOC, Lausanne 2001). Vlnr: Peter Lovesey, Karl Lennartz, Ian Buchanan, Bill Mallon, Juan Antonio Samaranch, Wolf Lyberg, Ton Bijkerk, Anthony Edgar, Kostas Georgiadis, Harry Gordon, David Wallechinsky en Frékrou Kidane.

In het jaar 2002 droeg ik de eindredactie van het tijdschrift over aan Karl Lennartz en Stephen Wassong, omdat ik het werk niet langer kon combineren met mijn privé-situatie.

Tijdens de Olympische Spelen van Athene 2004 vond de vierjaarlijkse vergadering plaats op 15 augustus 2004 in Pireaus. Bij afwezigheid van Bill Mallon moest de nieuwgekozen president, Karl Lennartz, direct zijn plaats overnemen. David Wallechinsky werd gekozen tot vice-president en droeg de functie van treasurer over aan de Amerikaanse accountant John Grasso. Bob Barney, Ove Karlsson van Zweden en Bruce Kidd van Canada completeerden het bestuur. Het ledental was inmiddels gegroeid tot 325.

Recognized organisation

Dankzij de steun van Dick Pound werd tijdens de sessie van het IOC in Singapore in 2005 de ISOH aangewezen als 'recognized organisation', wat van grote invloed zou zijn op de verdere toekomst van onze organisatie. Recognized Organisations horen bij de Olympische Familie en krijgen daarmee ook de faciliteiten die daarbij horen. Een voorbeeld daarvan is dat de president en secretary-general door de president van het IOC worden uitgenodigd voor het bijwonen van de Olympische Spelen (Zomer- en Winter). De ISOH is tot dusverre de enige organisatie in de wereld die door het IOC officieel op Olympisch historisch gebied is erkend en als zodanig vaak als gesprekspartner wordt gevraagd over moeilijke kwesties.

De laatstgehouden vierjaarlijkse vergadering van de ISOH vond plaats in Beijing op 9 augustus 2008 in de Beijing Sport Universiteit. Het bestuur kreeg twee nieuwe leden: Don Anthony (Engeland) en Volker Kluge (Duitsland) ter vervanging van Bob Barney en Bruce Kidd. Het ledental was inmiddels gestegen tot 392, maar nog datzelfde jaar kon het 400^e lid worden goedgekeurd! Nu telt de ISOH 435 leden in 52 landen (met maar liefst 27 Nederlandse leden) en dat is iets om best trots op te mogen zijn!

Lidmaatschap

Iedereen die is geïnteresseerd in Olympische geschiedschrijving kan lid worden, van sportjournalist en professor in de sportgeschiedenis tot hobbyist (wat destijds voor mezelf gold). We hebben zelfs diverse Olympische verzamelaars in ons ledenbestand. Het lidmaatschap is niet duur: 23 euro per jaar (studenten en 65-plussers krijgen 20% korting). Bij vooruitbetaling over meer jaren geldt een reductie.

ISOH-Awards

Dankzij de subsidie van het IOC kon het door Bill Mallon in 2003 gelanceerde idee tot het instellen van diverse ISOH-awards werkelijkheid worden. Niet alleen kunnen Ph.D-studenten tegenwoordig een Scholarship krijgen (na het overlijden van Ian Buchanan in 2008 naar deze eerste ISOH-president vernoemd), bovendien worden ieder jaar het beste boek, het beste artikel in het *Journal of Olympic History* en het beste artikel in andere internationale tijdschriften met als onderwerp 'de historie van de Olympische Beweging', in de meest ruime zin van het woord, beloond met een geldbedrag. Verder werd de ISOH-award 'for lifetime dedication to the History of the Olympic Movement' in het leven geroepen, in 2007 gevolgd door de Vikelas Plaque, vernoemd naar de eerste Griekse president van het IOC (1894-1896), Demetrius Vikelas, en bestemd voor 'outstanding olympic historians'.

ISOH-Award for lifetime dedication to the History of the Olympic Movement:

- 2005: Dick Pound (Canada)
- 2006: Harry Gordon (Australië)
- 2007: John Lucas en David Young (USA)
- 2008: Volker Kluge (Duitsland)
- 2009: Allen Guttmann (USA) en Bob Barney (Canada)
- 2010: Monique Berlioux (Frankrijk)

Vikelas Plaqueette:

- 2007: Georgios Dolianitis, Athanassis Tarassouleas, Konstantinos Georgiadis (Griekenland)
- 2008: Don Anthony, Philip Barker, Stan Greenberg, Peter Lovesey (Groot-Brittannië) en Roland Renson (België)
- 2009: C. Robert Paul, Bud Greenspan en Harold E. "Rusty" Wilson (USA)
- 2010: Thierry Terret, André Drevon en Eric Lahmy (Frankrijk)

Naschrift redactie

Ton Bijkerk heeft zich op verschillende wijzen verdienstelijk gemaakt voor de ISOH. Zo is hij niet alleen al zestien jaar secretary-general van deze organisatie, maar hij heeft ook meermalen over de geschiedenis van de (moderne) Olympische Spelen gepubliceerd. Zijn bekendste publicatie is het standaardwerk: *Olympisch Oranje. Van Athene 1896 to Beijing 2008* (Baarn, 2008). De auteur geeft daarin, na jarenlang, vaak moeizaam onderzoek, een buitengewoon uitgebreid overzicht van de Nederlandse deelname en deelnemers aan de moderne Olympische Spelen. *Olympisch Oranje* is het eerste en nog steeds enige boek in de wereld waarin van alle deelnemers van één land aan de Olympische Spelen de complete personalia, zoals volledige voornamen, geboortedatum en -plaats, zijn vermeld.

In de Special Issue van december 2008 van het *Journal of Olympic History* heeft Bijkerk nog een laatste aanvulling op zijn boek gegeven over Nederlandse deelname aan en winnaars van de Spelen van 1900 (Parijs).

De eerste vermeldingen van lawntennis in Nederland

Theo Bollerman

De digitalisering van oude kranten levert ongeken- de mogelijkheden voor de speurder naar historische vermeldingen over lawntennis. Het is nu eindelijk mogelijk op trefwoorden een aantal van de belang- rijkste kranten te scannen. Dit is vooral van belang, omdat er nog zo weinig bekend is over de chrono- logie van de invoering van de tennissport in Nederland.

Ja, we weten dat de oudste nog bestaande clubs in 1885 zijn opgericht, zoals de Haarlemse LTC. En ook is bekend dat daarvoor al enthousiast is getennist, want al in het begin van de tachtiger jaren bestonden er diverse lawntennisclubjes, die echter geen lang leven beschoren waren. Zo claimt de Gorinchemse lawnten- nisclub uit 1882 te stammen, terwijl het als zeker kan worden geacht dat het eerste clubje dat in die stad werd opgericht, pas in 1885 ontstond en enkele jaren later ter ziele is gegaan. Jaren later werd weer een nieuwe ten- nisclub in die stad opgericht, die dus heden ten dage vanzelfsprekend geen eerdere geboortedatum mag claimen.

Tenniskist

In het begin van de jaren tachtig van de 19^e eeuw was het oprichten van een clubje erg eenvoudig. Met een groepje vrienden en vriendinnen kocht je geza- menlijk een tenniskist met rackets, ballen, lijnen, netpa- len en een net. Op een stukje grasland zette je dan zelf je baan uit om een half uurtje later te gaan tennissen. Competitie tussen clubjes bestond niet; toernooien wer- den nog niet georganiseerd. Er was geen reden om over dit type recreatie te publiceren. Terwijl het spel in Engeland al was uitgegroeid tot een serieuze wedstrijd-

sport, het eerste 'Wimbledon' werd in 1877 gespeeld, wist men in Nederland nog nauwelijks wat een back- hand was.

Tot dusver gingen de Nederlandse tennishisto- rici er dan ook van uit, dat het eerste Nederlandstalige boekje over lawntennis pas in 1892 verscheen. Ter gele- genheid van de Internationale Sport en Visserij Tentoonstelling in Scheveningen werd een oorspronke- lijk in Duitsland verschenen werkje van Beneke ver- taald. Maar met de rijkdom aan informatie die te vin- den is in de oude kranten komen nieuwe feiten aan het licht. Zo is er nu eindelijk bewijsmateriaal voor diverse oprichtingsdata van clubs en is nu eindelijk bekend wanneer de eerste Nederlandse publicatie over lawntennis is verschenen.

Eerste vermelding

De eerste vermelding van de lawntennissport in het Handelsblad is op 3 december 1879 in een artikel over openbare speelplaatsen in Engeland. De schrijver meldt: 'dat het Amerikaansche lawn-tennis het croquet verdrongen heeft, misschien wel omdat het lawn-tennis beweeglijker is en alle deelnemers gelijktijdig bezig gehouden worden. In de zomer wordt overal in de namiddag of croquet of lawn-tennis beoefend, niet alleen door jongelui maar ook door ouden van dagen'. De auteur had het overigens lelijk mis in zijn opvatting dat het spel uit Amerika overgewaaid zou zijn. Het is toch echt ontstaan op de Engelse grasvelden, kort geschoren met behulp van de recente uitvinding van de grasmaaimachine.

Waarschijnlijk als reactie op dit stuk schrijft de heer K. J. van de Bussche een ingezonden stuk, geplaatst op 31 december 1879, met als strekking dat hij hoopt op meer speelclubs naast de al bestaande ijs-, roei- en gymnas- tiekclubs, ook voor het gracieuze lawntennis.

Dit is een belangrijk bericht. Het benoemen van lawntennis als gracieus duidt op een eigen waarne- ming, wat zou betekenen dat het spel dan al in Nederland beoefend werd. Deze conclusie wordt tevens onderbouwd door de Nederlandse vondst van een tweetal sphairistieke rackets, die geproduceerd moe- ten zijn in 1876. Deze rackets waren in gebruik op het landgoed van een gegoede familie, uitsluitend bij wijze van ontspanning. Sphairistieke (Grieks voor bal) was de

naam die de 'uitvinder' van lawntennis majoor Wingfield in 1873 aan zijn eerste spelconcept gaf.

In 1880 worden er vier advertenties geplaatst van het Hotel Prince of Wales in Cannes, die reclame maken voor de grote tuin met daarin croquet en lawntennisbanen. Op de erbij geplaatste tekening is die tuin afgebeeld, en met een vergrootglas en een beetje fantasie en wat goede wil zou je op de achtergrond een figuurtje met een racket kunnen zien. Dat zou de allereerste afbeelding van de tennissport in een Nederlands blad kunnen zijn. Op 12 september 1881 kan de lezer van het Handelsblad in het dagelijkse feuilleton meeleven met Bertie Laselle en Bernice Clifford, die zich met hun geliefde lawntennis spel vermaken. Tennis dient nu al als metafoor om de upperclasses van Engeland te verbeelden. Het feuilleton is dan ook vermoedelijk een vertaling.

Lawntennis in Indië

Op 20 juni 1883 wordt in het Handelsblad een artikel opgenomen met als titel *Bataviasche Brieven*. Daarin deze vermakelijke observatie: 'Hoe overigens met den lichamelijke ongeschiktheidsverklaring voor den schutterlijken dienst de hand gelicht wordt blijkt uit het volgende. Er zijn hier zo'n vijftig Engelschen, chefs en employés van handelsmaatschappijen, een drietal huisvaders en de overigen bachelors, zeker wel allen beneden de 45 jaar oud. Welnu, die zijn op twee na voor schutterijdienst afgekeurd en op contributie gesteld. Dezelfde heeren staan een paar maal per week 's namiddags om vier uur als het nog kranig warm is op het Koningsplein cricket of lawn-tennis te spelen!'.

Het Engelse voorbeeld wordt blijkbaar al snel nagevolgd. In de Javabode van de zomer van 1888 adverteert Boekhandel Visser & Co herhaaldelijk met de mededeling dat 'Heden ontvangen is een partij Lawn Tennis Spelen' – in latere advertenties vervalt het woordje 'heden' en dat is logisch. Veelzeggend is een verslagje in datzelfde jaar in dezelfde bode over het circus Barnum in Wenen, dat op haar aanplakbiljetten onder andere een afbeelding toont van negers en negerinnen die lawntennis spelen. Dat moet dan blijkbaar het toppunt van bizarheid zijn geweest.

De invloed van lawntennis op de mode

Terug naar Nederland. Op 9 september 1884 staat in het Handelsblad een groot artikel over de mode. De schrijfster stelt wanneer ze het over mode en beweging heeft: 'De heeren geven ons hierin het goede voorbeeld door zich in flanellen pakken te steken wan-

neer ze gaan roeien of balspelen. En wat doen vele dames bij het lawntennis en croquet spelen? Zij dragen zulke nauwe kleederen dat het bij iedere armbeweging te vreezen is dat alles uit elkander barst, of de rokken zijn zo lang dat zij iedere snelle stap belemmeren of bij gebogen houding de onbehaaglijkste plooiën aannemen.'

Een prachtig pleidooi voor logica in de mode als progressief verschijnsel. In de Groene Amsterdammer zomer 1887 staat ook een verhaal over mode. Drie verschillende lawntenniskostuums worden beschreven, waarbij vooral het Franse model opvalt. Afbeeldingen zijn er niet.

Clubleven in Amsterdam

In Amsterdam moet ook al in het begin van de jaren tachtig getennist zijn, mede gezien de advertenties voor lawntennisartikelen, die vanaf 1883 geregeld in het Handelsblad verschijnen. Belangrijke zaken zijn als eerste de firma F. A. L. De Gruyter in de Leidschestraat en later Perry & Co, waarvan de eerste advertentie in de Groene Amsterdammer in 1887 verscheen.

Het eerste bericht over georganiseerde lawntennis sport verschijnt op 30 april 1885 in het Handelsblad. De Algemeene Olympia Vereniging houdt een vergadering waarin mededelingen gedaan zullen worden over nieuwe terreinen voor lawntennis. Op 5 mei verschijnt hier dan ook uitvoerige berichtgeving over. De secretaris Johan Deking Dura meldt, dat er vergunning is verkregen in het Vondelpark achter het Rijksmuseum om een terrein voor het lawntennis spel te gebruiken. Het wordt hard gemaakt voor rekening van de verenigingskas en bevindt zich vlak bij de Melkerij. De benodigde instrumenten kunnen in de Melkerij worden opgehaald op vertoon van het diploma van lidmaatschap a fl 5,-. Om lid te worden moet je ouder zijn dan vijftien jaar. In de begeleidende brief staan de spelregels.

In 1886 valt in het Handelsblad te lezen dat de auteur zeer verbaasd is dat de fraaie sportterreinen niet drukker bezocht worden. Voortdurend zijn er drie mannen aanwezig om alles in goede banen te leiden. Er is een buffet met kleedlokaal.

Op 25 september 1887 wordt melding gemaakt van de Amsterdamse Sport Club, die samen met de Olympia Vereniging de sportterreinen huurt van de gemeente. Inmiddels spelen op twee tennisbanen nu vier verenigingen. Op 21 mei 1888 wordt secretaris van deze club de drs. in de letteren Herman Gorter, waarvan bekend is dat hij een enthousiast tennisspeler was.

Lawntennis in publicaties

Dat sport en dus ook tennis populairder worden blijkt ook uit een advertentie geplaatst op 9 mei 1885. 'Lawn Tennis, Criquet (u leest het goed, deze duivelse adverteerder slaat twee vliegen in één klap: croquet en cricket tesamen gevoegd –Th.B.) en alle andere spellen worden breedvoerig behandeld in het nieuwe geïllustreerde tijdschrift *Uit en Thuis* en met afbeeldingen toegelicht. Vraag proefnummers aan bij de boekhandel of uitgever Albert de Lange.' Naspeuring (1) heeft uitgewezen, dat dit wekelijkse geïllustreerde tijdschrift slechts één jaar heeft bestaan. Het was gewijd aan uitspanning en gezelligheid en stond onder redactie van A. Nuijens. De abonnementsgelden bedroegen fl 5,20 per jaar.

Een belangrijk inzicht blijkt uit de volgende advertentie. De allereerste uitgave die uitsluitend aan lawntennis is gewijd, is niet in 1892, maar in 1887 verschenen! Op 5 april 1887 valt in het Handelsblad te lezen:

Lawn-Tennis-Spel.

Reglementen volledig beschreven.

Bewerkt door Cedée met platen – prijs fl 0,75.

Pas verschenen bij uitg. W. Cremer, 's Hage.

Het werkje beslaat 62 pagina's (2) en is in post octavo formaat. 'De reglementen zijn volgens de in Engeland bij verschillende clubs geldende wetten.' Anno 2011 is dit geschriftje tot dusver overigens onvindbaar gebleken!

Nieuws uit Den Haag en Rotterdam

In Den Haag wordt intussen ook al geruime tijd enthousiast getennist. Op het land van de Bataafsche Boer gelegen tussen Den Haag en Scheveningen in het begin van de jaren tachtig; aangezien het de eigenaar niet meer lukte op de droge zandgrond zijn boerenbedrijf winstgevend te maken was hij erg blij met de verhuur aan diverse clubjes sportievelingen. Het nabijgelegen Hotelcafé De Wittebrug voelt aan dat er winst te behalen valt door ook een tennisbaan aan te leggen en adverteert daarmee in Het Nieuws van de Dag op 20 september 1886. Het volgend jaar zal de roemruchte tennisvereniging HLTC Leimonias daar starten.

Een andere zeer oude club in Nederland is de huidige omnisportvereniging Victoria te Rotterdam. In hun jaartelling is echter een fout geslopen, die nog niet gecorrigeerd is en die nadrukkelijk een smet werpt op hun geschiedschrijving. De club gaat er officieel van uit, dat zij is opgericht in 1886. Het bewijs dat dit een

jaar te laat is wordt geleverd door een klein stukje in het Handelsblad van 30 juni 1885:

'Enige Rotterdammsche heeren en dames hebben kortgeleden eene Anglo-Dutch-Lawn-Tennisclub opgericht. Op het weiland van de heer Overzee te Kralingen zijn de eerste oefeningen gehouden.'

Tennis is inmiddels een bekende sport aan het worden. In een groot artikel over Wijk aan Zee wordt al in 1887 met gepaste trots melding gemaakt van de mogelijkheid openluchtspelen als lawntennis te beoefenen. Een jaar later zal het badgastentoernooi aldaar een aanvang nemen.

Kunst en lawn-tennis

Tenslotte is het leuk te vermelden, dat ook in Nederland al vroeg een connectie tussen kunst en lawntennis werd gelegd. Twee berichten in de Groene Amsterdammer geven daar blijk van. Het eerste bericht is van 18 september 1887 en betreft een expositie van de schilder Jan van Beers die een grote diversiteit aan modische thema's heeft vastgelegd, waaronder een schilderij getiteld *De Lawn-Tennis Pauze*, dat voor het luttele bedrag van fl 3.000,- kan worden aangeschaft. Tot anno heden was men ervan overtuigd dat het eerste schilderij in Nederland dat tennis als thema had geschilderd was in 1892, dus ook dit berichtje kan als belangrijke correctie worden opgevat.

Van Beers (3) leefde van 1852 tot 1927 en was een Belgische schilder, die vele portretten maakte van gegoede Belgen. Vanaf 1878 was hij in Parijs gevestigd. Het schilderij dat hier beschreven is, zou hetzelfde kunnen zijn dat in het boek *Vlaamsche Schilders der 19de eeuw in monographieën* (4) afgedrukt staat onder de titel 'Idylle'. Op een bankje in de maneschijn zien wij twee in tenniskleding gehulde gelieven zich in elkaars armen nestelen, terwijl een racket met bal zich aan hun voeten bevindt.

Op 30 maart 1890 tenslotte wordt een recensie opgenomen van het nieuwe toneelstuk van Marcellus Emants: *Haar Zuster*. Mej. Henriëtte is een moderne jonge vrouw, die ook nog eens lawntennis speelt!

Dit soort berichtjes vervullen mij met grote vreugde.

Noten

Met dank aan Niek Waterbolk: *Brinkman's alfabetische lijst van boeken*

Idem

Met dank aan Niek Waterbolk: *Lexicon of the Belgian Romantic Painters*, W. G. Flippo

Met dank aan Niek Waterbolk: Elsevier 1901

Le Petit Javanais

Nico van Horn

Eind negentiende eeuw liepen er ook allochtone spelers rond op de voetbalvelden, zonder dat dit echt opzien baarde of aanleiding gaf tot oerwoudgeluiden. Afkomst speelde toen blijkbaar geen doorslaggevende rol. Ik heb het dan over voetballers van Indische afkomst. In de *Voetbalalmanak* van de (K)NVB van 1901 werd bij een beschrijving van een Nederlandse voetballer een Franstalige beschrijving geciteerd: hij werd 'le Petit Javanais' genoemd. Reden genoeg voor mij om te proberen te achterhalen wie deze voetballer was en of hij inderdaad Indische wortels had.

De feiten

Eerst maar eens het genealogische gedeelte. Jules Armand van der Linde werd geboren op 1 november 1875 te Tjokro Bojolali, Solo, op Midden-Java. Zijn vader was de Nederlander John van der Linde, zijn moeder was de Inlandse Mina. De twee waren niet officieel getrouwd, maar toch werd Jules, net als de andere kinderen uit die verbintenis, erkend door de vader. Vader van der Linde zorgde goed voor zijn 'onwettige' kinderen, hij stuurde ze allemaal naar Nederland voor een goede opvoeding en opleiding. De kinderen werden ondergebracht bij zijn zus in Amsterdam. Zo ook Jules. Hij kwam op zesjarige leeftijd naar Nederland. Van 1882 tot 1897 woonde hij met

zijn tante en broers en zussen op verschillende adressen in Amsterdam, in 1897 werd hij uitgeschreven naar Utrecht, om daar verder te studeren, diergeneeskunde en veeartsenij.

Na de voltooiing van zijn studie, deels in Zwitserland, trouwde hij met Johanna Elizabeth Bijleveld (Rotterdam, 6 mei 1879 – Zeist, 3 maart 1965), haar vader was directeur van een kweekschool in Rotterdam. Ze trouwden op 9 maart 1905 te Amsterdam en anderhalve maand later, op 20 april 1905 vertrok het jonge paar naar Indië. Van der Linde zou daar gaan werken als militair veearts, in dienst van het KNIL. Alles goed en wel, maar vlak na zijn aankomst in Indië had hij een bekeuring te pakken van maar liefst één gulden '...wegens overtreding van art. 6 op het reglement op het gebruik van rijwielen of fietsen in de residentie Batavia, door na het invallen van de avond en vóór het daglicht op den openbaren weg te Weltevreden te rijden op een rijwiel, hetwelk aan de voorzijde niet was voorzien van een brandende lantaarn'.

Tijdens een kort tussenverblijf in Europa, in 1906, promoveerde hij in Bern tot doktor in de diergeneeskunde met *Die Gewebsveränderungen im Euter bei Galactophoritis sporadica der Kuh* (Mit 2 Tafeln!). Van der Linde was daarna op verschillende plaatsen in Indië werkzaam. In 1913 kwam hij op verlof uit Indië naar

Den Haag. Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kon het gezin voorlopig niet naar Java terug. In 1915 kreeg het echtpaar in Nederland een tweeling. In september 1916 verhuisden ze naar Hilligersberg, naar de schoonfamilie van Jules van der Linde. Ze bleven werken aan een terugreis naar Java, want we vinden het gezin op 21 juli 1918 op een tussenstop bij Ellis Island, New York. Met de SS Frisia waren Jules, zijn vrouw en hun twee kinderen, Johanna Elizabeth Eleonora en haar tweelingbroertje John Rijklof Michael Cornelis, de Atlantische Oceaan overgestoken. Van daar kwamen ze eind 1918 weer in Indië terecht. Die omweg was nodig geweest vanwege de oorlogshandelingen in en langs de kusten van Europa. Snel na terugkeer in Indië, nam Van der Linde in februari 1919 ontslag uit het KNIL waaraan hij sinds 1905 verbonden was geweest. Zijn carrière nam een andere wending: hij schoolde zich om tot tandarts. De jaren dertig bracht hij voornamelijk door in Bandung. Van sportieve activiteiten in die jaren is nog niets gebleken, dat zou bij een grondiger bestudering van zijn leven wel kunnen. Na de Japanse inval in 1942 belandde hij in het kamp. Uiteindelijk overleed hij in kamp Ambarawa, bij Semarang op 8 juni 1945, ruim twee maanden vóór de overgave van Japan. Hij ligt begraven op de begraafplaats Kalibanteng te Semarang.

Voetballer

Jules was back, achterhoedespeler, bij de Amsterdamse voetbalclub R.A.P. Hoewel niet bijster groot - amper 1.68 meter, formaatje Wesley Sneijder - was hij een 'geduchte spelbepaler'. Wat was overigens R.A.P.? R.A.P. was een fusieclub: de voetbalafdelingen van de Amsterdamse cricketclubs R.U.N. (1882), Amstels (1885) en Progress (1886), fuseerden op 14 november 1887 tot de vereniging R.A.P. Die club zou faam maken als voetbalclub en was in de periode 1895-1900 veruit de bekendste en beste voetbalclub van Amsterdam, en van heel Nederland. RAP kreeg in 1889 koninklijke goedkeuring op de statuten waarin o.a. stond vermeld: '...het beoefenen en zooveel mogelijk bevorderen van het voetbalspel'. Jules was in 1888 officieel begonnen, al had hij de jaren daarvoor als eens meegespeeld bij Amstels FC en de Volharding. RAP was in 1898 met Jules van der Linde en captain J.C. Schröder (Barbarossa, later hoofdredacteur van de Telegraaf) de eerste Nederlandse bekerwinnaar. In 1893 speelden ze al tegen een Engels team (met Jules als captain) en in 1895 stak RAP zelf over naar Engeland om daar wedstrijden te spelen. Je zou haast kunnen zeggen dat RAP het Ajax was van meer dan honderd jaar geleden: ze wonnen toen alles, mede dankzij Jules van der

Linde. Verschillende malen werd het kampioenschap behaald. Voor RAP speelde hij 65 officiële wedstrijden. In die tijd speelde een elftal van de Nederlandsche Voetbalbond regelmatig tegen buitenlanders (eigenlijk internationale wedstrijden vóór de officiële eerste interland van 1905) en Van der Linde was dan geregeld te vinden in dit Nederlandse elftal. Van der Linde was dus ook een echte international. Hij stopte met zijn actieve voetbalcarrière op het eind van het zeer succesvolle seizoen 1898-1899, om studieredenen. Dat seizoen speelde RAP overigens slechts in totaal twaalf wedstrijden, waarvan tien winnend en twee gelijk. De voetballers speelden dus heel wat minder competitiewedstrijden dan nu. Een ander verschil met de situatie van voetbalclubs nu is dat RAP amper over eigen velden beschikte, laat staan tribunes. Van der Linde heeft met zijn elftal van 1890 tot 1900 wel op zes verschillende terreinen gespeeld. Dat eigen veld zou pas later komen. RAP hield het net meer dan 25 jaar vol, al namen de prestaties in het eerste decennium van de twintigste eeuw af. In september 1914 vond een fusie plaats tussen RAP en een andere Amsterdamse voetbalclub, Volharding, tot Volharding-RAP-Combinatie, VRC, nu VRA genaamd. Die club doet tegenwoordig vooral aan cricket. Van het archief van RAP is niet veel overgebleven, al heeft de vereniging een paar mooie foto's uit die tijd.

De feestcourant van RAP uit 1912, bij het zilveren jubileum, *Rappiana*, geeft in een lang gedicht de bekende spelers van vroeger weer. Over Van der Linde is het volgende geschreven in dit jubeldicht: '...en onze Juultje van der Linde, Luc Wijnands president, waar is de voetballer te vinden, die deze twee niet kent.' In deze feestcourant vinden we ook de juiste uitspraak van de naam R.A.P.: Errappee. Van der Linde werd in de feestcourant als de beste back van RAP in de afgelopen 25 jaar genoemd. Jammer, dat er zo weinig van het archief van RAP is overgebleven. Voor een betere kijk op RAP en Van der Linde moeten we voorlopig volstaan met de bovenstaande bijeengegaaarde gegevens en krantenverslagen uit die tijd.

Biografie Bert Hulleman

Remco van Dam

Hij was tafeltennisser en motorcrosser, medewerker bij de Nederlandse Motorsportbond (KNMV) en grondlegger van het blad Wieler Revue. Tegenwoordig organiseert hij sportruilbeurzen, geeft sportboeken uit en verkoopt ze via internet, bezoekt wielervedstrijden in binnen- en buitenland en beschikt over een sportboekencollectie die zo'n 6.000 titels omvat. Je kunt wel stellen dat sport de rode draad in het leven van Bert Hulleman is.

Dat begint al in zijn geboortjaar 1947, dat hij gemeen heeft met twee Nederlandse grootheden in de sport: Johan Cruijff en Mart Smeets. Anders dan Cruijff (voetbal) en Smeets (basketbal) start Hulleman zijn sportcarrière met een klein balletje. Als tafeltennisser speelt in de 1e klasse, net onder de landelijke afdeling. Na de pingpongtafel volgt het ruigere werk, op de motor in het lange afstandcrossen (enduro) en de trial. Het racen bevalt zo goed dat hij in 1969 besluit er boeken over te schrijven: Beroemde Motorcoureurs en jaarboeken Grand Prix Cross. Het is zijn eerste publicaties en tevens de eerste stap op weg naar een loopbaan als sportjournalist.

Als perschef bij de KNMV houdt hij zich tussen 1974 en 1978 vooral bezig met de promotie van de motorsport, maar tussendoor ziet Hulleman kans om in 1977 het blad Wieler Revue te lanceren. De start is moeizaam, maar mede dankzij het unieke beeldmateriaal groeit het aantal abonnees gestaag. Verantwoordelijk voor de meeste foto's is Cor Vos, die achterop de motor bij Hulleman, onder andere de Tour de France en Parijs-Roubaix van dichtbij kan vastleggen.

Eind jaren tachtig begint Hulleman met verzamelen, zijn eerste aanwinst is 'Le Fou Pedalant' van Martin van Daal, een boek over het leven van Gerrit Schulte. Via ruilbeurzen in binnen- en buitenland en het opkopen van collecties van andere verzamelaars bouwt Hulleman zijn verzameling gestaag uit tot het huidige aantal van 6.000 boeken. De nadruk ligt op in Nederland verschenen boeken over wielrennen, maar ook boeken over de Olympische Spelen, voetbal en motorsport vormen een substantieel deel van zijn verzameling. Pronkstuk van zijn verzameling is het in 1917 verschenen: 'Een halve eeuw wielersport', geschreven door George Hogenkamp.

De ruilbeurs in Valkenswaard inspireert hem in

1996 tot het starten van een ruilbeurs in Bodegraven (inmiddels verhuisd naar Houten). Tot zijn verbazing is er in Bodegraven nauwelijks interesse in wielersport(boeken), zodat de beurs zich alleen richt op voetbalboeken en -attributen. Nadat Wim Amels, organisator van de beurs in Valkenswaard, is overleden en zijn weduwe er na enkele jaren de brui aan geeft, neemt Hulleman in 2009 ook de organisatie van Valkenswaard op zich.

Sinds 2004 mag Hulleman zich ook uitgever noemen. Een van de titels die door zijn Nederlandse Sportliteratuur Uitgeverij wordt uitgegeven is 'Tour de France Monumenten' van Teus Korporaal en recent Gouden Wielervedstrijden over Coppi, Bartali en Magni.

De agenda voor de komende beurzen:

Valkenswaard. (Voorjaarsbeurs Wielrennen)

Zaterdag 14 mei 2011.

Zaal Maenen, Leenderweg 58, 5555 CE, Valkenswaard.

Aanvang 09.15 uur tot 13.00 uur.

Houten. Voetbal, Wielrennen en andere sporten).

Zaterdag 28 Mei 2011.

College de Heemlanden, De Slinger 48, 3995 DE,

Houten.

Aanvang 09.30 uur tot 13.00 uur.

Valkenswaard. (Nazomerbeurs

Wielrennen/Voetballen) Zaterdag 3 september 2011.

Aanvang 09.15 uur tot 13.00 uur.

Valkenswaard. (Najaarsbeurs Wielrennen)

Zaterdag 19 november 2011.

Valkenswaard. (Najaarsbeurs Voetballen)

Zaterdag 26 november 2011.

“Er is geen sporthistorisch besef in Nederland”

Bert Hulleman is hard in zijn oordeel: “Er is weinig tot geen sporthistorisch besef in Nederland. Mensen zijn hier veel te nuchter. Kijk naar de sportbeleving in België of Italië, zeker op het gebied van de motor- en wielersport, daar kunnen wij niet aan tippen. Loop maar eens een boekhandel binnen in Nederland of België. Bij onze zuiderburen hebben alle boekenwinkels een uitgebreide collectie wielerverboeken, in Nederland moet je moeite doen een wielerverboek in de winkel te krijgen. Kijk naar dat prachtige wielermuseum in Oudenaarde en zie dan hoe lang het duurt voordat er in Nederland een wielermuseum van de grond komt. Mocht de mogelijkheid zich ooit voordoen, dan verhuis ik naar België.” Duidelijke taal. Aan de hand van vijf trefwoorden illustreert hij zijn verhaal.

Overheid en sportbonden

“De overheid heeft weinig met sport. Wie komt er nu op het idee om gymnastieklessen op scholen af te schaffen? Hele generaties kinderen missen zo de elementaire sportbeginselen. Dat kun je, zoals nu gebeurt, oplossen door naschoolse en buitenschoolse opvang te koppelen aan sportverenigingen, maar dat had al veel eerder bedacht kunnen worden.

Sport krijgt ook niet de ruimte die het nodig heeft. Momenteel wordt er veel geklaagd dat motorcrossers door natuurgebieden rijden. Ze kunnen niet anders! Zo had je vroeger in het westelijk havengebied van Amsterdam een motorclub met een prachtige crossbaan. Toen de gemeente Amsterdam daar industrie kon vestigen werden de motorcrossers verdreven zonder dat ze een alternatief kregen aangeboden. In heel Nederland zijn veel te weinig circuits dus het is logisch dat motorcrossers de natuur opzoeken.

Weer een ander voorbeeld is de Nationale Sportbibliotheek van het NOC*NSF in Den Haag: een prachtige collectie, maar ineens was er geen geld meer voor en werd het instituut opgeheven. Gelukkig is de collectie niet verloren gegaan, maar het gemak waarmee de bibliotheek werd opgeheven stoort me enorm.”

Sportmusea

“Nederland en sportmusea, het is geen gelukkige combinatie. Men is nu bezig met de Olympic Experience in Amsterdam, uiteraard bedoeld om mensen warm te maken voor de Olympische Spelen 2028. Helaas zijn dit soort initiatieven in Nederland nooit een lang leven beschoren. Ik hoop dat het Voetbalmuseum in Middelburg blijft bestaan, maar ik ben benieuwd hoe het verder gaat wanneer de subsidie van de gemeente Middelburg en de provincie Zeeland wordt stopgezet.

Het Olympisch museum in Lelystad is daar mede aan ten onder gegaan: op zo'n afgelegen plek en dan zonder subsidie, dan red je het niet. Typerend voor Nederland was ook weer de gang van zaken bij de opheffing van het museum: atleten die hun kostbare items hadden uitgeleend hoorden van familie en kennissen dat ze via internet hun eigen stukken terug konden kopen! Dat is gelukkig in tweede instantie rechtgezet, maar het typeert wel hoe er met historische stukken wordt omgegaan.

In Twente wordt nu al een aantal jaren gewerkt aan een wielermuseum (Het Huis van de Wielersport – red.). Ondanks de steun van bijvoorbeeld Hennie Kuiper, is men nog niet verder gekomen dan een projectplan. Zonde”.

Sportboeken

“Ik zie de toekomst van het sportboek zwaar in. Het is heel moeilijk om mooie sportboeken uit te geven. Ik hou van stijlvolle, historische boeken met veel mooie foto's, maar de auteursrechten op foto's zijn zo hoog en de markt voor sportboeken is zo klein, dat het eigenlijk niet meer lonend is om dergelijke boeken uit te geven. Alleen wanneer je een bestseller in je portfolio hebt, kun je de uitgave van zo'n duur boek met veel foto's nog veroorloven.

Verder is de markt voor goede sportboeken in Nederland klein. Er zijn steeds minder boekhandels die een ruim assortiment sportboeken aanbieden, bijna alles gaat tegenwoordig via internet. Op internet kun je echter nooit een goede indruk van een boek krijgen, je moet het kunnen zien, voelen en ruiken. Alsof dat nog niet genoeg is, wordt de markt ook nog eens overspoeld door grote aantallen goedkope, snel in elkaar gedraaide, prutsboeken, die na een WK, de Olympische Spelen of de Tour de France verschijnen. Een oplage van 2000 tot 2500 verkochte exemplaren is dus al heel wat. De liefde voor de sport, het wielrennen in bijzonder is dan ook mijn belangrijkste motivatie voor het uitgeven van sportboeken.”

Sportcanon

“Een goed initiatief van Bart Jungmann en Marije Randewijk van de Volkskrant, maar eigenlijk is zoiets bij de presentatie ervan al achterhaald. Niet alleen omdat er missers instaan (zo wordt in de sportcanon gesproken over vier georganiseerde wiel-WK's in Nederland, maar het zijn er toch echt vijf), maar ook omdat je nooit volledig kunt zijn. Hoe bepaal je welke sporten en sporters een plek verdienen in de canon? Waarom wel de touroverwinning van Joop Zoetemelk en niet die van Jan Janssen, die een veel grotere impact had?

Ik had het, denk ik, anders aangepakt. Ik zou eerst zoeken naar een sponsor, een uitgever. Wanneer ik die zekerheid zou hebben, zou ik kijken naar de criteria voor het opnemen van sporten: hoeveel leden beoefenen de sport, welke prestaties hebben ze behaald en wat zijn de ('live' en op tv) aantallen kijkers. Het aantal sporten zou sowieso beperkt zijn, omdat (te) breed georiënteerde boeken minder goed verkopen. Daarna zou ik per sport een drietal mensen uit die betreffende sport benaderen om te helpen bij de invulling van de canon. Het zou een encyclopedische uitgave worden, die je elk jaar zou kunnen bijwerken.”

Sportbeurzen

“Mensen gaan pas vanaf hun veertigste verzamelen, blijkbaar ontwikkelen ze dan pas historisch besef. Op alle ruilbeurzen zie ik dan ook vooral mannelijke veertigplussers rondlopen. Trouwens, ook veel sporters beseffen pas laat dat ze uniek materiaal in hun bezit hadden: tijdens hun carrière geven ze alles weg, waardoor ze later aan hun (klein)kinderen niet meer kunnen laten zien wat ze hebben gepresteerd.

De laatste jaren doen zich nog twee opvallende ontwikkelingen voor. De interesse van spullen van voor WO II neemt af, om de doodeenvoudige reden dat

veel mensen daar geen herinnering (meer) aan hebben. Ook richten nieuwe verzamelaars zich slechts op een klein facet, ze sparen alle boeken van Feyenoord, of alleen wielertuigen uit de Tour de France. Er zijn nog maar weinig mensen met een brede collectie die meerdere sporten of attributen omvat. Gelukkig heeft mijn oudste zoon dezelfde interesse als ik, maar hoe gaat dat bij die andere unieke collecties? Het zou doodzonde zijn wanneer bijvoorbeeld de collectie Treurniet (OS 1928) uit elkaar zou vallen.

Wat betreft de sportbeurzen: wanneer ik ermee zou stoppen, zou ik niet weten wie mijn opvolger zou moeten of willen worden. Mijn zoon in ieder geval niet, want die heeft al een goede baan. Het is goed mogelijk dat internet in plaats van de sportbeurs komt, de huidige generatie verzamelaars groeit er immers mee op en weet niet beter.”

Positieve uitsmijter

Hulleman ziet toch ook een aantal positieve ontwikkelingen. De verkiezing van het sportboek van het jaar is er daar een van. Ook de intentie van de huidige regering om (meer) grote sportevenementen naar Nederland te halen, kan op zijn instemming rekenen. Verder staat hij achter het streven om Nederland, aan de hand van een topsportmodel (zoals in Australië), in de top tien van de wereld te krijgen. Cruciaal voor beide plannen is wel het verwerven van voldoende steun onder de bevolking en het bedrijfsleven, en het ontwikkelen van meer respect en verering voor (oud)topsporters. Dat moet voor 2028 toch te realiseren zijn.

Niets nieuws onder de zon, de Sportcanon van Jungmann

Nico van Horn

Pieter Breuker schreef al eerder over het project van de *Volkscrant*, de *Sportcanon* (zie: *de Sportwereld*, nummer 55), en ook bij de presentatie van het boek op 21 februari wijdde hij de nodige woorden aan het project. Volledigheidshalve verwijs ik daar naar, het geeft me tegelijk de kans om een zeer persoonlijke visie op dit boek te geven. Ik waarschuw u nu al, het is geen onverdeeld positief verhaal geworden. Uiteraard staan de tijd en inspanning die betrokkenen zich hebben getroost als een paal boven water. Hulde daarvoor. Het is zeker een mooi initiatief.

Verantwoording afleggen is in deze sorrycultuur gemeengoed geworden, zo niet voor Bart Jungmann en

BART JUNGMANN
en de sportredactie van de *Volkscrant*

DE SPORTCANON
De sportgeschiedenis van Nederland

de sportredactie van de *Volkscrant*. Het grote afwezige punt vormen criteria aan de hand waarvan keuzes zijn gemaakt. Die criteria ontbreken en daarom bepaal ik me maar tot over zaken die wel of niet in dit boek zijn opgenomen.

Als het gaat om breedtesport ontbreekt feitelijk vrijwel elke vermelding naar een van de grootste sportgebeurtenissen, de Vierdaagse van Nijmegen. Als ik kijk naar mijn eigen sport, roeien, mis ik de gouden medaille van skiffeur Jan Wienese, typisch voorbeeld van een Einzelgänger in de sport. Sport gaat niet alleen over teamprestaties, maar ook over het doorzetten en presteren van enkelingen. Nederland organiseerde in 1954 de EK roeien en in 1977 de WK: niets daarover. De Varsity, het jaarlijkse roeifestijn op het Amsterdam-Rijnkanaal, blijft onvermeld. Vraag het aan de roeiers en de meesten zullen zeggen dat een gouden blik op de Varsity belangrijker is dan een blik op EK of WK.

De Gay Games

Waar om zijn de Gay Games van 1998 (15.000 deelnemers) niet vermeld? Waarom bij bestuurders niet een uitgebreider portret van Tuyl van Serooskerken, de man die de Olympische Spelen naar Amsterdam haalde? Mijn oude nemesis: Pim Mulier. Ja, er wordt aan een biografie gewerkt, zo wordt terecht gemeld, maar de twee schrijvers die het over Mulier hebben (Zandbergen en Paauw) maken het zichzelf wel gemakkelijk, door de bekende gegevens weer te geven. Een paar jaar geleden verscheen in dit blad al een uitvoerig gedocumenteerd kritisch artikel over Mulier, gebaseerd op origineel archiefonderzoek: niets daarover. Had anders een stuk gevraagd aan biograaf Daniël Rewijk, denk ik dan.

Ik mis daadwerkelijke belangstelling voor de sportjournalistiek zelf: Han Hollander of later Theo Koomen die miljoenen mensen aan radio en TV kluiserden, worden amper genoemd. Niets over het ontstaan van sportbladen in Nederland, niets over *De Nederlandsche Sport*, niets over de eerste sportjournalisten Toon Abspoel, Jan Feith en J. Schröder. Als je het in je inleiding hebt over aandacht voor breedtesport, dan is vergelijkenderwijze iemand als Joris van den Bergh toch meer iemand voor de ingevoerde standen, terwijl

Han Hollander en Koomen het over een andere, populairdere, boeg gooiden. Waarom niet geschreven over de radio-uitzendingen in de jaren vijftig met het legendarische Hup, Holland, Hup?

Misschien is het verstandig om niet alleen sportjournalisten over sportgeschiedenis te laten schrijven. Een adviescommissie samenstellen met een wetenschappelijke onderstroom, althans zo wordt het ons voorgespiegeld, ontslaat de redactie niet van puik en verantwoord journalistiek werk. Dat het wel degelijk anders kan bewijst Ad van Liempt en zijn ploeg, in boek, geschrift en beeld. En weleens eens op de site van Jurryt van de Vooren gekeken?

Bijeen geveegd

De redactie heeft klaarblijkelijk een aantal artikelen bij elkaar geveegd, er een kader omheen laten schrijven, en dacht: Klaar is Kees. Maar zo werkt dat niet. Waarom zijn niet bij alle portretten suggesties of bronnen voor verder onderzoek genoemd? Overigens, alleen verwijzen naar een krant is ook wel erg gratis. Waarom niet naar bepaalde nummers, of uitgaves? Schrijnend is die omissie bij Johan Cruijff over wie bibliotheken zijn volgekrast. Ja, en dat terwijl ik geen

Cruijff-fan ben. Waarom niet eens gebladerd in *Bibliografisch apparaat voor de Nederlandse Sportgeschiedenis*? Dan, in deze tijd van digitale opslag en ga zo maar door, ontbreekt elke verwijzing naar grote databestanden. Neem eens de databank van NOC*NSF over Olympische sporters, gevuld door Ton Bijkerk. De in het boek genoemde informatie komt allemaal toch wat flodderig en gedateerd over. Een goede eindredactie had de stukken kunnen stroomlijnen en althans de geboden informatie kunnen gelijkschakelen. Dat is helaas niet gebeurd. De geplaatste kaders en biografieën passen niet naadloos in de algemene overzichten van Ruud Paauw. Ook feitelijke onjuistheden als de foute medaille van Erica Terpstra (brons 1960) storen bij aandachtig lezen.

En toch...ik heb het boek wel gekocht, en er geen spijt van gekregen. Het is in elk geval iets, maar het is zeker niet een definitieve Sportcanon. Zo was het ook niet bedoeld, denk ik. Het gaat er bij deze uitgave niet om, om je uit te spreken over de definitieve rol van Pieter van den Hoogenband of Rintje Ritsma, maar wel over personen wier rol al uitgekristalliseerd zou moeten zijn. Hierboven noemde ik al een paar voorbeelden. Het boek leest gemakkelijk weg, is mooi opgemaakt, met een paar mooie foto's, maar vernieuwend of spannend? Nou, nee dus.

Bart Jungmann (Red), *De Sportcanon, de sportgeschiedenis van Nederland*. 445 blz. Uitgever: Thomas Rap, Amsterdam, 2011. ISBN: 9789060058442. Prijs: EUR 24,95.

De Nico Scheepmaker Beker

Het was een idee van Mark Grijsbach van sportboek.nl: geef een prijs aan de schrijver van het beste sportboek van het jaar. Hij bedacht het in november 2004 en werkte het concept verder uit met Jan Pieter Ellerbroek en sporthistoricus Jurryt van de Vooren. Het drietal bedacht de naam Nico Scheepmaker Beker - met een wat ongunstige afkorting - als eerbeton aan de vermaarde sportschrijver. De bedenkers haalden het Olympisch Stadion Amsterdam over mee te doen aan het sportboekenfeest. Op 23 februari 2005 werd de eerste Nico Scheepmaker Beker uitgereikt. Het ging in eerste instantie om een webverkiezing. Twee jaar geleden werd en ook een vakjury in het leven geroepen, ook om ervoor te zorgen dat niet alleen de populairste sporten altijd de prijzen winnen.

Juryrapport Nico Scheepmaker Beker 2010.

Na wijs beraad heeft de jury van de Nico Scheepmaker Beker besloten dat uit de shortlist van tien boeken de volgende drie titels in aanmerking komen voor de gouden, zilveren en bronzen medaille bij deze uitverkiezing van het beste sportboek van 2010.

Dat zijn in alfabetische volgorde van hun achternaam.

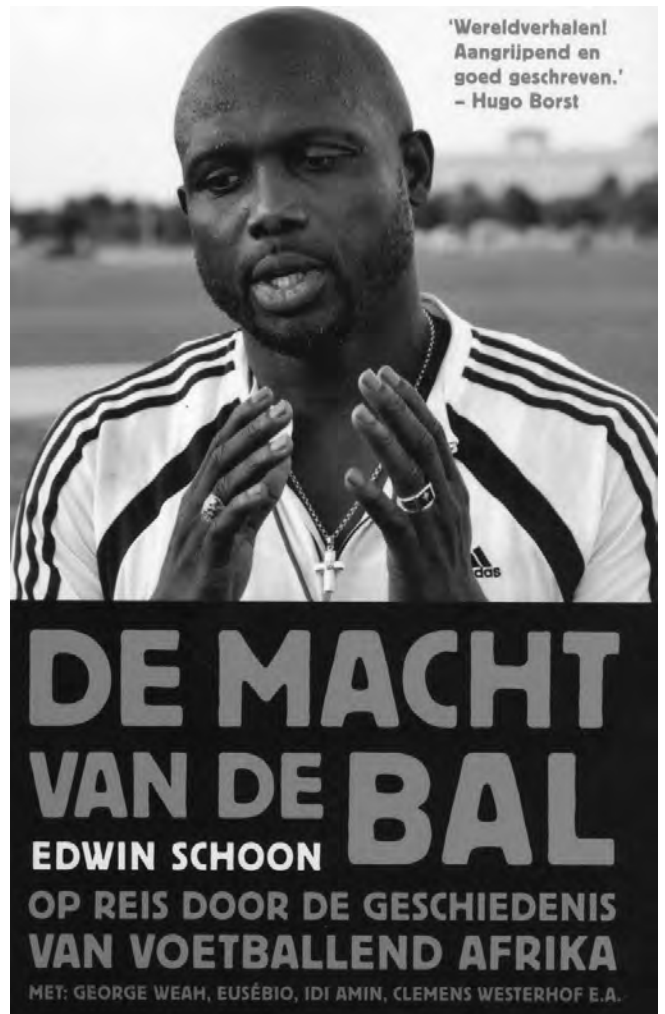
Bram Hulzebos. *Ziggy. Man op hol in de Drafspor*.
Jan Mulder. *Chez Stans. Een ster in de Rue des Dominicains 1965-1972*.
Edwin Schoon. *De macht van de bal. Op reis door de geschiedenis van voetballend Afrika*.

Bram Hulzebos. *'Ziggy. Man op hol in de Drafspor.'*

'Eigengereidheid is een vruchtbare eigenschap voor een onderzoeksjournalist. Met zijn boek *Ziggy* toont Bram Hulzebos aan dat dit zeker ook geldt voor de onderwerpskeuze. Als recreatieruiter was hij al bekend met het paardrijden. Maar de aanschaf van een eigen drafpaard - met de zinnenprikkelende naam *Ziggy* - enkele jaren geleden boden hem dieper inzicht in de voor velen onbekende wereld van de Nederlandse drafspor. Het eigenaarschap bleek de ideale manier om door middel van participerende journalistiek een gedurfd project te volbrengen. Ticket To Ride. Papounet. Duc de Bossis. Wicky de Viking.

Unforgettable. Wise Guy. Queen of the World. En natuurlijk *Ziggy* zelf. Met een fijne pen en een groot talent voor het vertellen van een verhaal geeft Hulzebos aan deze paarden een persoonlijkheid en schenkt ze een rol in een dramatisch verhaal over de Nederlandse drafspor waar menig romanschrijver jaloers op zou zijn.

In *Ziggy* brengt Hulzebos het beste van zijn onderzoekende, participerende en vooral schrijvende kwaliteiten als journalist tezamen. Vanaf de eerste pagina wordt de lezer gegrepen door de heldere stijl en het spannende verhaal. De enigszins schimmige wereld van de drafspor wordt inzichtelijk gemaakt. En uiteindelijk resteert één vurige wens: ook een *Ziggy*-achtig paard aanschaffen en zelf soortgelijke avonturen beleven.'

Jan Mulder. *Chez Stans. Een ster in de Rue des Dominicains 1965-1972.*

‘Ooit beschreef de columnist Jan Mulder de toekomst van de literatuur: het live volgen van schrijvers, die zittend achter hun schrijftafel, elkaar op een groot toneel beconcurreren bij de productie van weer een nieuw meesterwerk. Was schrijven inderdaad een wedstrijd dan was Mulder al jaren lang meervoudig Nederlands kampioen. Compositie, woordkeuze, verrassend wendingen en eigenzinnige gedachten: hij kan het allemaal als geen ander. Vandaar ook dat de uitgever hem vroeg om De Memoires van de voetballer van Anderlecht. Uiteindelijk resulteerde dat verzoek in het prachtige boek *Chez Stans*. Duikend in het nog steeds aanwezige zwarte gat van de ex-topsporter vond de columnist/tafelheer/imker te midden van alle herinneringen aan het Brusselse eetcafé Chez Stans ook meerdere dialogen met zichzelf. De voetballer, de mythe en de mens Mulder streden daarin met rechte rug en fris gemoed tegen de scherp formulerende schrijver. Yann Muldér versus Jan Mulder.

‘Ik begin de twee personen door elkaar te halen. Lijkt me een goede ontwikkeling,’ schrijft Mulder ergens aan het einde van het boek. En inderdaad geeft het boek geen uitsluitsel over wie de ware Mulder is. Of het moet zijn dat hij vanaf het allereerste begin de wereld bekeek met de blik van een schrijver. Zoals Mulder zelf schrijft in de indrukwekkende sportautobiografie *Chez Stans*: ‘Het doel was altijd en zal altijd zijn *waarachtigheid*.’

Edwin Schoon. *De macht van de bal. Op reis door de geschiedenis van voetballend Afrika.*

‘Voetbal in Afrika is exotisch. Kleine jongetjes schaven al dribbelend met kokosnoten en sinasappelen aan hun techniek. Voetballers op leeftijd winnen wedstrijden vooral dankzij de magische krachten van een zogenaamde *witch-doctor*. Met het krachtige *De macht van de bal* laat Edwin Schoon zien wat voor uitgesleten clichés dat zijn. Reizend door half Afrika, Europa en Amerika vond hij inspirerende verhalen van ooit grote, maar inmiddels lang vergeten Afrikaanse voetballers uit onder meer Zaïre, Uganda en Ghana. Meer bekende spelers als de Liberiaan George Weah en Eusebio uit Mozambique plaatste hij in een brede historische context, waardoor ook hun verhalen verfrissend nieuwe inzichten opleverden. Daarbij hield Schoon een duidelijke rode draad voor ogen: vertellen over het lot dat veel voetballers in Afrika treft. Groot worden dankzij politieke beslissingen. Maar ook net zo gemakkelijk

weer vergeten worden als de belangen van politici veranderen. Passend in de traditie van de Poolse journalist en schrijver Ryszard Kapuscinski doet Schoon verslag van zijn reizen. Met het boek geeft hij op indrukwekkende wijze inzicht in hoe de voetbalsport in handen van politici een machtig wapen kan zijn. Maar het is vooral zijn empathie met de door de geschiedenis vermalen voetbalsterren die *De macht van de bal* tot zo’n bijzonder boek maakt. Meerdere malen richt de schrijver een wonderschoon geschreven monument op voor vergeten Afrikaanse voetballers. Ndaye Mulamba. Charles Kumi Gyamfi. John Ntensibe. Schoon heeft hen de plek in de geschiedenis van het voetbal gegeven die hen toekomt.’

En de winnaar is: Edwin Schoon met *De macht van de bal*.

Publicaties Sportwereld 59

Wilfred van Buuren

Algemeen

Jungmann, Bart (red.) / de Volkskrant, *De sportcanon*, Thomas Rap, z.p. 2011. 445 p., ill., lit.opg., reg. € 19,95

Biografie

Coster, Wim en Ben Siemerink, *Darius Dhlomo*.

Voetballer, boxer, muzikant, activist, De Arbeiderspers/Het Sporthuis, Amsterdam/Antwerpen 2010. 198 p., ill., lit.opg. € 22,50. Zuid-Afrikaan Dhloma speelde bij Heracles.

Derksen, Johan, Hugo Borst e.a., *Jan Mulder. De biografie*, De Buitenspelers, Rotterdam 2010. 520 p., ill., lit.opg. € 59.

Helsma, Gerard, *Vergeten Groninger voetballer scoort eerste goal van Nederland op Wembley, 11 oktober 1941*, Helsma, Groningen 2010. 29 p., ill., lit.opg. Het gaat om Johan Luttmer. Te bestellen via gerardhelsma@hotmail.com

Loo, Vilan van de, *Bokser pur sang. Lolle van Houten (1944-2008)*, PENN.nl, Leeuwarden 2010. 110 p., ill. € 16,50.

Melissen, Jacob, *Moorlands Totilas. The living legend*, Moorland Investments, Deventer 2010. 202 p., ill., lit.opg. € 55, 95. Over het paard waarmee Edward Gal triomfen vierde.

Mulder, Jan, *Chez Stans. Een ster in de Rue des Dominicains 1965-1972*, De Bezige Bij, Amsterdam 2010. 206 p. € 16,50. Mulder over zijn tijd in Brussel bij Anderlecht.

Rözer, Marcel en Iwan van Duuren, *Guus Hiddink. De grote vier deel 1*, De Buitenspelers, Rotterdam 2010. 511 p., ill. € 69.

Schots, Mik, *REP. Een roerig voetballeven*, Arbeiderspers, Amsterdam 2010. 181 p., ill., lit.opg. € 19,95.

Segaar, Fred en Govert Wisse, *Haarlemse sporthelden*, Uitgeverij SpaarenHout, Haarlem, 2010. Spaar en Hout reeks 10. 64 p., ill. € 12,50.

Tuitert, Mark en Tim Senden, *Vancouver 210210. Zonder strijd geen overwinning*, Arko Sportsmedia, Nieuwegein 2011. 213 p., ill. € 19,95.

Woestenburg, Frank, *Marianne Timmer. 'Timmertje, Timmertje, wat ga je doen?'*, De Boekenmakers, z.p. 2010. 272 p., ill., lit.opg. € 19,95.

Biljarten

Sprangers, Cees, *Encyclopedie van de ereklasse. Historie van de Nederlandse biljartsport*, Sprangers/Barlandus, z.p. 2011. 851 p., ill. € 59,95. Publicatie rondom 100 jaar Koninklijke Nederlandse Biljart Bond.

Cricket

Onkenhout, Kick e.a. (tekst), *Honderd jaar Cricketclub 'Haarlem/Bloemendaal' 1910-2010*, Bloemendaalse Cricket Club, Bloemendaal 2010. 264 p., ill.

Golf

Tuurenhout, Thijs (fotogr.) en Jan Kees van der Velden (tekst), *Hollandse golflandschappen*, Scriptum, Schiedam [2011]. 181 p, foto's. € 49,95. Fotoboek.

Gymnastiek / Turnen

Koninklijk Nederlandse Gymnastiek Unie, *Turnen door de jaren heen. Turngeschiedenis in Nederland van 1860 tot 2010*, KNGU, Beekbergen [2010]. [23] p., ill. Te bestellen bij de KNGU.

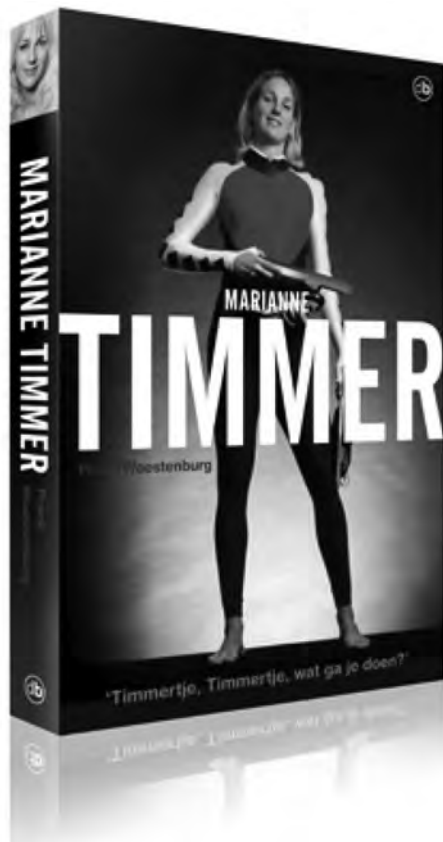
Mik, Sjoerd de, *100 jaar Brunhilde. Geschiedenis van een Leidse damesgymnastiekvereniging*, Brunhilde, Leiden 2011. 158 p., ill. € 12,50.

Paardensport

Hulzebos, Bram, *Ziggy. Man op hol in de drafport*, Contact, Amsterdam/Antwerpen 2010. 174 p. € 16,95. Journalist koopt een paard en geeft inkijk in de Nederlandse drafport.

Schaatsen

Bijlsma, Hedman, *De vrouwen van de hardrijderij. Het plakboek van de hardrijdsters uit de periode 1943-1970*,

Stichting Vrienden van het Eerste Friesche Schaatsmuseum, Hindeloopen 2010. 198 p., ill., lit.opg. € 19,95.

Bijlsma, Hedman, *Schaatsseizoen 2009-2010. Jrg. 38*, Stichting Schaatsseizoen, Drachten 2010. 416 p., ill., tab.

Blom, Gosse, *Lemsters op it iis. 150 jaar Ijsvereniging Lemmer*, Ijsvereniging Lemmer, Lemmer 2010. 176 p., ill. € 15.

Koolhaas, Marnix, *Schaatsen. Een cultuurgeschiedenis*, L.J. Veen, Amsterdam 2010. 260 p., ill., lit.opg. € 24,95.

Korpel, Ad, *Alblasserdamse Ijsclub 125 jaar. Ijs en weder dienende*, Alblasserdamse Ijsclub, Alblasserdam 2010. 152 p., ill., lit.opg. € 17,50.

Kuper, Harm, *De Oldambtrit, 1954-1996. Ijskoude passie in Oost-Groningen*, Kuper, Exloo, 2010. 256 p., ill., lit.opg. € 30.

Schaken

Ree, Hans, *Mijn schaken*, Atlas, Amsterdam / Antwerpen 2010. 320 p., ill., reg.

Verzamelde stukken van schaker Ree over andere schakers en het schaakleven.

Rekom, Jerry van, *De kroniek van Schaakvereniging Sliedrecht, 1935-2010*, Schaakvereniging Sliedrecht, [Sliedrecht] 2010. 386 p., ill. € 25.

Vuurde, Rob van, *In Euwes voetspoor. Geschiedenis van de Schaakvereniging Doorn-Driebergen, 1935-2010*, Schaakvereniging Doorn-Driebergen, [Driebergen] 2010. XI, 201 p., reg.

Vechtsporten

Coene, Arno e.a., *Dutch Old School Kickboxing Icons*, Trichis Publishing, Rotterdam 2010. 66 p., ill. € 15.

Voetbal

Borst, Hugo, *Waarom ik zo van Sparta hou (en Aad de Mos haat) 4 april – 4 oktober 2010*, de Buitenspelers, Rotterdam 2010. 220 p., ill., lit.opg. € 14,50. Relas van de degradatie van de oudste eredivisieclub Sparta door fan Hugo Borst.

Gellekink, Ab, *100 jaar sportclub. Jubileumboek Sportclub Enschede 1920-2010*, Sportclub Enschede, [Enschede] 2010. 164 p., ill. € 25.

Helsma, Gerard, *Vergeten Groninger voetballer scoort eerste goal van Nederland op Wembley, 11 oktober 1941*, Helsma, Groningen 2010. 29 p., ill., lit.opg. Het gaat om Johan Luttmer. Te bestellen via gerardhelsma@hotmail.com

Schoon, Edwin, *De macht van de bal. Op reis door de geschiedenis van voetballend Afrika*, L.J. veen, Amsterdam / Antwerpen 2010. 375 p., lit.opg. € 22,50.

Watersport

Meeren, Peter van der, *Overdag voor de eer. Sneekweek 75 keer*, Koninklijke Water Sportvereniging Sneek, Sneek 2010. 300 p., ill.

Rottiné, Jan Pieter, *75 jaar Grouwster watersport. De G.W.S. en haar schouwen, haven, vereniging en wedstrijden*, Grouwster Watersport Vereniging, [Grouw] 2010. 254 p., ill.

Wielrennen

Boogaard, Arthur van den, *Slipstroom. Een kleine geschiedenis van schrijven en wielrennen*. *De Muur*, nr. 31 (januari 2011). 240 p., ill., lit.opg. € 14,90. Bijzondere aflevering van *De Muur*. Van den Boogaard, de grootste lezer van sportboeken in Nederland, geeft een enthousiast overzicht van zijn kennis van de wielertatuur.

Chevrolet, Herman, *Het feest van list en bedrog. Een sinistere geschiedenis van de wielersport*, Arbeiderspers, Amsterdam / Antwerpen, 2011. 392 p., ill., lit.opg. € 25.

Vanderhaege, Stijn en Hugo Camps, *De Ronde, Lido*, Amsterdam 2011. € 49,90. Fotoboek over De Ronde van Vlaanderen.

Zwemmen

Bossina, Nico en Gert Visser (tekst), *Jubileum Zomerbad Peize, 1970-2010*, Kleine Uil, [Groningen] 2010. 107 p., ill. € 12,50.

Schievink-Wiersma, Henriëtte(samenst.), *50 jaar Z&PC Wetterwille*, Z&PC Wetterwille, [Burga] 2010. 105 p., ill.

Onderzoek

Elling, Agnes, *Buitengewoon grensoverschrijdend. De kwetsbare positie van transgenders in de wedstrijdssport*, Arko Sports Media, Nieuwegein 2010. 80 p., ill., lit.opg. € 25,97.

Tiessen-Raaphorst, Annet, Desirée Verbeek, Jos de Haan en Koen Breedveld (red.), *Sport: een leven lang. Rapportage sport 2010*, Sociaal en Cultureel Planbureau / W.J.H. Mulier Instituut, Den Haag / 's-Hertogenbosch 2010. 267 p., tab., graf., lit.opg. Ook te downloaden via www.scp.nl

Veldhoven, Nicolette van (red.), *Sport en haar professoren. Sportwetenschap in ontwikkeling*, daM, Deventer 2010. 156 p., ill. € 15.

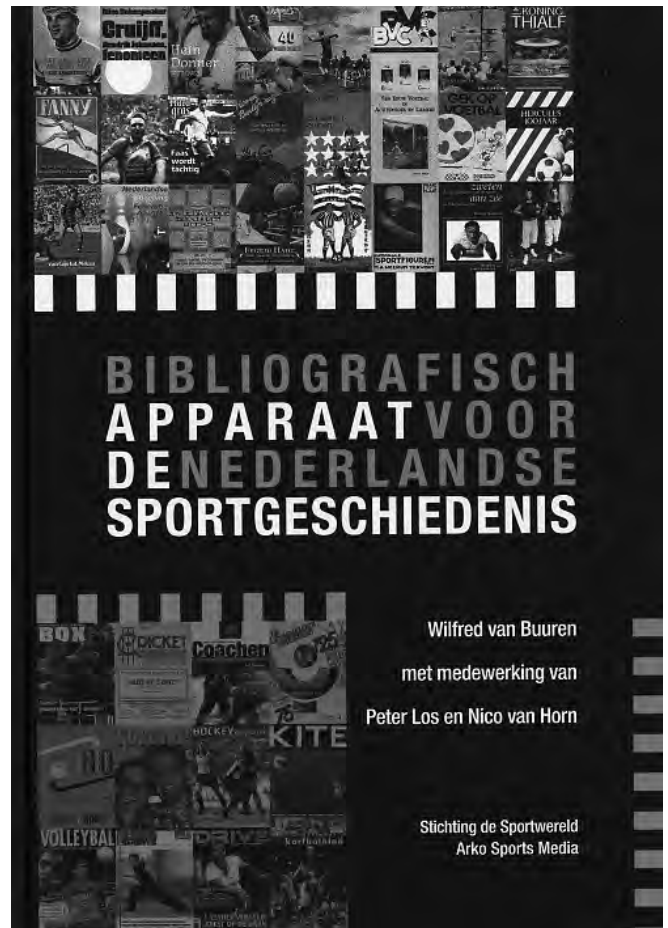
Afscheid Peter Los

In zijn vergadering van 14 december 2010 heeft het bestuur van stichting de Sportwereld afscheid genomen van Peter Los. Door zijn drukke baan moest hij een punt zetten achter zijn werkzaamheden voor onze stichting.

Peter heeft zich langdurig ingezet voor de Sportwereld. Na in 2001 'alleen maar' bestuurslid te zijn geworden, vervulde hij van 2002 tot 2004 het secretariaat. Nog hetzelfde jaar beëindigde hij zijn bezigheden als secretaris om projectcoördinator (en later projectmedewerker) te worden. Hij heeft, met Nico van Horn, in die kwaliteit een belangrijke bijdrage geleverd aan: Wilfred van Buuren. *Bibliografisch apparaat voor de Nederlandse sportgeschiedenis* (Nieuwegein, 2006). De laatste jaren verrichtte Peter vele hand- en spandiensten voor de Sportwereld, waaronder het bijhouden van het ledenbestand en de financiële administratie.

Het bestuur dankt Peter voor zijn inzet en voor de plezierige wijze van samenwerking.

Uit naam van het bestuur van stichting de Sportwereld,
Pieter Breuker, voorzitter

COLOFON

De Sportwereld is een uitgave van Stichting de Sportwereld.

Hoofredactie

Max Dohle

Medewerkers

Max Dohle, Kinnema Van Eik, Ab Bloemendaal, Nico van Horn, Wilfred van Buuren, Pieter Breuker, Ton Bijkerk, Remco van Dam, Theo Bollerman

Redactieadres

Stichting de Sportwereld

Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam

E-mail: redactie@desportwereld.nl

Bankrelatie:

Rabobank Uitgeest 15.21.09.609

Kamer van Koophandel:

Amsterdam 41215142

ISSN: 15697169

Abonnementen

De Sportwereld verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers €20,00 instellingen €25,00. Zonder automatische incasso worden deze prijzen met €1,- verhoogd. U kunt abonnee worden door het Reactieformulier magazine op de website - onder de knop magazine - in te vullen en te verzenden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de hoofdredactie.

De Sportwereld, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

STICHTING DE SPORTWERELD

Bestuur:

Pieter Breuker (voorzitter), Remco van Dam, Nico van Horn (secretaris) en Edwin Luttik (penningmeester)

Projectcoördinator:

Wilfred van Buuren

Projectmedewerker:

Peter Los

Webmaster:

Gerard van den Houten,
info@desportwereld.nl

Welkom op de website van de Stichting de Sportwereld

Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten, lezingen, studiedagen en werkgroepen, door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

De stichting is in 1993 opgericht door Wilfred van Buuren en Oscar Steens.

Stichting de Sportwereld legt contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en de achtergronden van de sport. Leden zijn historici, sociologen, reporters, sportfans, verzamelaars en anderen. De stichting verzorgt publicaties, nieuwsbrieven, boeken en handschriften. In het kwartaalblad *De Sportwereld* verschijnen artikelen, interviews, studiedagen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport.

NEWS

- 03-05-07: Nieuw Schiedamsche Boek - Kies het beste sportboek van 2006
- 03-05-07: Tweede editie sportiefestival in 2009
- 30-04-07: Alheid Zuidpark ADO Dien Haap - 10 memorabele momenten
- 25-04-07: Samenwerking OCW met erfgoedinstellingen te Brugdamen
- 17-04-07: Oudste broekspoorbedens van Nederland herontdekt - HGC100
- 15-04-07: Sportieve Erfgoeddag Sportsmonum op 22 april 2007
- 11-04-07: Chagel 02 - In de media
- 07-04-07: Hoop 2007 freestyl - 125 jaar Kon. Ned. Schaatsenrijders Bond

SURF NAAR DE WEBSITE VAN MAGAZINE DE SPORTWERELD

WWW.DESPORTWERELD.NL